

Mate Kapović

Filozofski fakultet

Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

mkapovic@ffzg.hr

RAZVOJ STARIH DUGIH SAMOGLASA U HRVATSKOM I OSTALIM SLAVENSKIM JEZICIMA

U ovom se radu govori o razvoju starih dugih samoglasa u slavenskim jezicima. Po-tanko se razmatra zadržavanje odnosno pokraćivanje starih dugih samoglasa u svim položajima — pod naglaskom (akutom, cirkumfleksom, neoakutom) s obzirom na broj slogova, ispred naglaska i iza njega s obzirom na broj slogova i naglasnu paradigmu.¹

Bilježba oviska (')

brät = br'at	brät, zà brata/za bràta = br'at, za_br'ata
sûša = s'ûša	bôg, zà boga = 'bôg, 'za_boga
nôga/nogà = nog'a	brät, bràta = br'at, br'ata
tráva/trävà = träv'a	màč, màča/mačà = mač', mač'a

Ovisak se bilježi uspravnom crtom (viskom) ' pred slogotvornikom sa silaznim naglaskom (j'ägoda, vr'ätim), a pred idućim slogotvornikom u slučaju uzlaznoga naglaska (več'era, pīt'ati²). Dugi se slogovi označuju znakom duljine ˘. Ako je ovisak vezan (nepomičan — òd br'ata, ò br'atu), na slogu se sa silaznim

¹ Na velikoj se pomoći oko ovoga rada i na svem što sam od njega naučio zahvaljujem svojem profesoru dr. Bulcsúu Lászlú.

² Primjeri se več'era i več'era, pītati i pītati mogu jednako bilježiti kao več'era i pīt'ati. Želimo li naglasiti da se radi o več'era i pītati, to zapisujemo viskom ' na sredini samoglasa – več'era, pītati. Peti naglasak (novi akut ˘) bilježimo viskom ' iza samoglasa: mlätim = mlä'tim.

nagl. na početku riječi nalazi ispred samoglasa (br'ät); ako je ovisak čeon, promjenljiv — nalazi se ispred prethodnoga suglasa ('kōrāk, 'rōg). Čeon ovisak preskače na prednaglasnice ('ü korāk, 'zà rōg) ili se povlači na dočetak u visnima padežima³ (u korāk'u, korāk'ā, korác'ima; na rōg'u, rogóv'ā, rogòv'ima). U jednosložicama ovisak može biti i na samom kraju riječi (kròv' ≠ br'ät ≠ 'rōg) i to označuje zaosnovnost oviska (kròv'a, kròv'ovima). Isto tako uzlazni naglasak na drugom slogu od kraja ima ovisak na slogu poslije njega (jèz'ik) ili na kraju (svjèdok') — u prvom je ovisak vezan za sljedeći slog (jèz'ika), a u drugom je zaosnovan (svjedòk'a, svjedòc'ima).

Naglasak u jezicima

Slovenski

Naglasak je tonski i slobodan (jágoda, malína, gospodár ~ hrv. jãgoda, màlina, gospòdār). Tri su naglaske: kratki silazni (˘), dugi silazni (˘˘) i dugi uzlazni (˘˘˘). U neposljedn timer slogovima je uvijek dugi naglasak (˘ ili ˘˘), npr. rakíta, tetíva (hrv. ràk'ita, tetív'a). ˘ može doći samo u zadnjem (ili jedinom) slogu, npr. brät. Samo je ondje trostruka oprjeka nagl.: daskà, blagò, gospá (hrv. dask'a, 'blãgo, gòsp'a). Naglasak se može mijenjati u oblicima (där — darā, góra — goré — goràm, brät — bráta — o brätu, kráva — krâv, vóda — vodò — na vòdo ~ hrv. 'där — 'dãra, gòr'a — gòr'è — gòr'ama, br'ät — br'ãta — ò br'atu, kr'ãva — kr'ãvã, vòd'a — 'vòdu — 'nã vodu). Razlikuju se otvoreno -e- i -o- (dugi ili kratki) i zatvoreno -e- i -o- (uvijek dugi).

Bugarski

Naglasak je silinski, slobodan (ягода, малина, госпожа ~ hrv. jãgoda, màlina, Dubr. gospòd'a), raznomjestan (говори ≠ говори!, крава ≠ глãва ~ hrv. gòv'orì ≠ govòr'ì!, kr'ãva ≠ gláv'a) i može se mijenjati u oblicima (хляб — хлябът — хлябове ≠ двор — двòрът — двòрове ≠ град — градът — градове; èзеро — ezerà ~ hrv. hlj'èb — hlj'èbovi ≠ dvòr' — dvòr'i/dvòr'ovi ≠ 'grãd — 'grãdovi; 'jèzero — jezèr'a).

³ Visni su padeži oni koji zahtijevaju pomicanje oviska na njih u riječima slobodnoga nagl. (v. naprijed n. p. c). U o- su sklonidbi m. r. to: L. -'u (za neživo, na mòst'u, ali 'ò bogu), g. -'ã (mostóv'ã), dli. -'ima (mostòv'ima). Ostali padeži imaju čeon nagl. (N. 'mòst, G. 'mòsta, D. 'mòstu itd.). U o-sklonidbi s. r. (N. 'slòvo) isto osim što je -u u L. bezvisno ('nã_slovu), a u n. je visan drugi nastavak -'a (slòv'a). U a- su sklonidbi visni padeži: N. -'a (gláv'a), G. -'è (gláv'è), L. -'i (gláv'i), I. -'òm (gláv'òm), g. -'ã (gláv'ã), dli. -'ama (glãv'ama). Ostali padeži imaju čeon nagl. (D. 'glãvi, A. 'glãvu, na. 'glãve). U i- su sklonidbi visni padeži: L. -'i (o kòst'i), g. -'ì (kòst'ì), dli. -'ima (kòst'ima). Ostali padeži imaju čeon nagl. (N. 'kòst, G. n. 'kòsti, D. 'kòsti itd.). Vokativ je uvijek bezvisan (i u riječima zaosnovnoga nagl. kao žen'a i jùnãk' - n. p. b, v. naprijed): V. 'mòste, 'slòvo, 'glãvo, 'kòsti, 'žèno, 'jùnãče; v. 'mòstovi, 'slòva, 'glãve, 'kòsti, 'žène, 'jùnãci (: n. žen'e, jùnãc'i).

Češki

Naglasak je uvijek na prvom slogu ('žena, 'jahoda⁴ ~ hrv. žèn'a, j'ãgoda). Duljina je razlikovna i bilježi se znakom ´ (muka ≠ mouka, dar ≠ mák, prach ≠ práh, bába 'bàba' ≠ baba 'kukavica' ~ hrv. m'ũka ≠ múk'a 'brašno', 'dâr ≠ màk⁵, 'prâh ≠ pr'ãg, b'ãba). U istoj se riječi mogu smjenjivati duljina i kraćina: síla — I. silou; vítr — G. větru; vrána — i. vranami; kráva — g. krav ≠ brázda — g. brázd (hrv. s'ĩla — s'ĩlõm, vj'ětar — vj'ětra, vr'ãna — vr'ãnama, kr'ãva — kr'ãvã ≠ brázd'a — brázdã). U smjeni dugih i kratkih mogu biti ě — í (míra — měrou ~ hrv. mj'ěra — mj'ěrõm) i u — ou (moudrý — mudrc ~ hrv. m'ũdrĩ — mùdrac').

Slovački

Naglasak je uvijek na prvom slogu ('žena, 'jahoda ~ hrv. žèn'a, j'ãgoda). Duljina je razlikovna i bilježi se znakom ´ (muka ≠ múka, baba ≠ tráva, stena ≠ rieka ~ hrv. m'ũka ≠ múk'a, b'ãba ≠ tráv'a, stijén'a ≠ rijék'a). Duljina se može smjenjivati (niest' — nesieš ~ hrv. nèst'i, -nèseš'), a dvoglasni se -ia- (piaty ~ hrv. p'ěti), -ie- (bieda ~ hrv. bijéd'a) i -ô- [uo] (kõň ~ hrv. kõnj') smatraju dugima. Ritmički zakon ograničava raspored duljina — druga se duljina u slijedu mora pokratiti: slč. dobrý, ali krásny (češ. dobrý, krásný ~ hrv. d'õbrĩ, kr'ãsnĩ), g. hýbanĩ (češ. hýbání).

Gornjolужиčki

Naglasak je uvijek na prvom slogu ('žona, 'jahoda ~ hrv. žèn'a, j'ãgoda). Nema razlikovne duljine, ali joj se trag vidi u -ě- i -ó- u slogovima s metatezom likvida: gluž. klõda, brěza ~ hrv. kl'ãda, br'ěza. Takovi se oblici ne mogu izmjenjivati s odrazima kratkoće. -ě- se i -ó- javljaju samo u prvom slogu, a -ó- > -o- ispred usnenih i mekonepčanih suglasa (sroka < srõka, mlõko < mlõko ~ hrv. svr'ãka, mlijék'o).

Poljski

Naglasak je uvijek na drugom slogu od kraja (p'otok — G. pot'oku ~ hrv. pòt'ok). Nema razlikovne duljine. Trag joj se vidi u smjeni -ę- (nekoč kratko) i -ą- (nekoč dugo) i -ó- (nekoč dugo), često u -ró-/-tõ-: pięc — piąty, mędrzec 'mùdrac' — mądrzec, wróg — G. wroga, stróža ≠ broda (~ hrv. 'pět — p'ěti, mùdrac' — múdrj'eti, 'vrãg — 'vrãga, str'ãža ≠ brád'a). Ispred dočelnoga se zvučnoga suglasa slog dũlji (ę > ą, o > ó): dąb — dębu ≠ sąd — sądu; stół — stołu, próg — progę (~ hrv. 'dũb — 'dũba ≠ sũd' — súd'a; stõl' — stõl'a, pr'ãg — pr'ãga).

⁴ Ovisak na samom početku riječi u češ., slč. i gluž. označava da naglasak preskače na prijedlog.

⁵ Umjesto očekivana *m'ãk.

Slovjinski⁶

Naglasak je silinski, slobodan ('kolo⁷, vječ'eća, g. břeg'ov ~ hrv. 'kōlo, vèč'era, g. brjegóv'ā). Duljina je razlikovna ('strava 'hrana' ≠ 'trāva ~ hrv. trāv'a). Naglasak može biti čeon i pomičan ('voda, 'za voda, vod'ō ~ hrv. vòd'a, 'zā vodu, vòd'om) ili vezan (r'iba, za r'iba, r'ibō ~ hrv. r'iba, zà r'ibu, r'ibōm). Osim naglasaka, i dulji-na se može smjenjivati u oblicima (ml'ocic — ml'ocīš ~ hrv. mlát'iti — ml'atīš). Slog je uvijek dug prije zvučnoga suglasa na kraju ('břeg — 'břegū, ali 'kvjat— 'kvjatū ~ hrv. 'brijēg — 'brijēga, 'cvijēt — 'cvijēta).

Ruski

Naglasak je silinski, slobodan (ýгода, малина, госпожа ~ hrv. j'āgoda, māl'ina, Dubr. gospòd'a), razlikovan (мýка ≠ мукá, вóрог ≠ порóг ~ hrv. m'ūka ≠ múk'a 'brašno', 'vrāg ≠ pr'āg) i može se mijenjati u oblicima (сторонá — стóроны — стóроны — стóронáм ≠ voróna — vorónu — voróny — vorónám; nébo — небесá; молю — móлишь ~ hrv. strán'a — 'strānu — 'strāne — strān'ama ≠ vr'āna — vr'ānu — vr'āne — vr'ānama; 'něbo — nebès'a; m'ōlīm — m'ōlīš).

Naglasci

˘ — kratki cirkumfleks (silazni)⁸, npr. *gòlōbъ > hrv. 'gòlūb, sln. golōb, češ., slč. holub

ˆ — dugi cirkumfleks (silazni)⁹, npr. *mēso > hrv. 'mēso, sln. mesō, češ. maso

˝ — akut (stari akut, stari uzlazni)¹⁰, npr. *krāva > hrv. kr'āva, sln. kráva, češ. kráva

˜ — dugi neoakut (novi akut, novi uzlazni)¹¹, npr. *kljūčъ > hrv. kljūč', sln. kljúč, češ. klíč, slč. kl'úč

⁶ Prema bilježenju u Stankiewicz 1993. Slovjinski je slavenski idiom (dijalekat kašupskoga odnosno pomoranskoga) koji je izumro u prvoj polovici 20. stoljeća, ali je nasreću prije toga dobro opisan.

⁷ Slovj. čeon nagl. ('kolo) odgovara hrvatskomu i označava preskakanje nagl. na prijedlog ('za kolo).

⁸ Kratki se silazni u osl. uspostavlja prema odrazu (kratkome silaznom) u hrv.

⁹ Dugi se silazni u osl. uspostavlja prema odrazu (dugom silaznom) u hrv. i rus. u punoglasju (nagl. je na prvom slogu punoglasja: ı́олос < *gòlōsъ). U sln. je odraz psl. kratkoga i dugoga silaznoga jednak (˘).

¹⁰ Uzlaznost se u osl. uspostavlja prema uzlaznom odrazu u sln. (vrána) i nagl. na drugom dijelu sloga u rus. u punoglasju: морóз < *mórzъ. Izvan slav. uzlazan napjevak potvrđuje latv. (māte ~ hrv. m'āti), lit. govori i pisanje duljine na drugom dijelu akutiranih dvoglasa u stprus. (boūt ~ hrv. b'iti) (Matasović PPGHJ). Kratki su silazni nagl. u hrv. (vr'āna, mr'āz) i silazni napjevak u standardnom lit. (várna) mlađega postanja.

¹¹ Dugi se uzlazni u osl. uspostavlja prema odrazu u čak., kajk. i štok. govorima s novim akutom (dugi uzlazni naglasak) – krāl̩j, prema uzlaznom napjevku u sln. (králj) i nagl. na drugom slogu u punoglasju u rus. (корóль).

˘ — kratki neoakut (kratki novi akut/uzlazni)¹², npr. *kòšb̄ > hrv. kòš', sln. kòš, češ. koš, slč. kôš

˘ — naglasak općenito, npr. *vodà > hrv. vòd'a, sln. vóda, češ. voda

Silazni nagl. u osl. mogu biti samo na prvom slogu u riječi, stari uzlazni na svim slogovima, a novi uzlazni na svima osim na zadnjem.

Općeslavenske naglasne paradigme

n. p. a — osnovni (nepromjenljivi) naglasak, npr. *rāna, A. *rānǫ; *sýrǫ; 1. jd. prezent *rānjǫ, 2. *rānišb̄

Uvijek akut na osnovi, ne mijenja se ni u paradigmama ni u tvorbi (*rānjenīk̄b̄).

n. p. b — zaosnovni naglasak, npr. *ženà, A. *ženǫ; *krovb̄, *krovà; 1. jd. prezent *ženjǫ, 2. *ženīšb̄

Nagl. je na slogu poslije osnove — *gromb̄ (ili pomaknut kao novi akut na slog prije njega: *ženīšb̄ > *ženīšb̄). O naravi sloga (kratak/dug, akutiran/cirkumflektiran) ovisi kakov će nagl. biti: *ženāx̄b̄ (stari akut), ali *ženb̄sk̄b̄, *selǫ (kratki nagl.).

n. p. c — pomični (promjenljivi) naglasak (čeonni ili dočetonni), npr. *vodà, A. *vǫdǫ, *pǫ vodǫ; *gǫlb̄, *nā golsb̄, i. *golsý; 1. jd. prezent *zǫvǫ, *nè zovǫ, 2. *zovešb̄.

Naglasak može biti na početku — kratki ili dugi cirkumfleks koji preskače na prednaglasnicu (*gǫrd̄b̄, *nā gord̄b̄, *nī na gord̄b̄) ili na znanaglasnicu (*gord̄b̄ žè, *ne zovǫ sè), na kraju (d. *gordom̄b̄) ili akut u sredini riječi (aorist — 1. jd. *kovāx̄b̄, 2./3. jd. *kǫva).

Uvod

U općeslavenskom¹³ razlikovna duljina samoglasâ zamijenjena je razlikovnom kakovošću samoglasâ. Stara je oprjeka, primjerice, *a : *ā zamijenjena oprjekom *o : *a¹⁴ (*radu ≠ *rādu > *rod̄b̄ ≠ *rad̄b̄). Novo *a ostaje dugim [ā] (a *o

¹² Kratki se uzlazni u osl. uspostavlja prema uzlaznom odrazu u sln. (nǫsiš) i prema uzlaznosti na dugom slogu.

¹³ Uspostava je osl. (ili kasnoga psl.) običajna, dakle samo formula, način zapisivanja. Razlog je tomu to što su slav. jezici u doba za koje se može uspostaviti naglasni sustav već bili razjedinjeni, tako da se ne može uspostaviti sustav iz kojega se mogu izvesti svi slav. jezici. Za rani se psl., iz kojega je to moguće, pak ne može uspostaviti nagl. sustav bez unutarne rekonstrukcije. Ranim psl. smatramo jedinstveni jezik oko 600. g., a osl. jezik između 7. i 11. stoljeća (Matasović PPGHJ) u kojem je još bilo jezičnih promjena zajedničkih svim slav. jez. (uz nezajedničke). Nakon 11. stoljeća više nema prsmjenâ koje bi obuhvatile sve slavenske jezike.

¹⁴ Ostale promjene: *e > *e, *ē > *ě; *i > *ī, *ī > *i; *u > *ū, *ū > *y. Od starih dvoglasa: *ey > *ī; *ay > *ě; *aw (> *ō) > *u; *em/en/im/in > *e, *am/om/um/an/on/un > *o.

kratkim, hrv. rāda ≠ rōda) u nekim prilikama, a u drugima ne — trāva : tràvica¹⁵. Ovdje ćemo strogo odrediti prilike takovih pokrata. Različiti jezici čuvaju duljine koje su bile pod različitim intonacijama (npr. češ. od akuta, a hrv. od cirkumfleksa i neoakuta), ovisno o broju slogova i položaju u riječi. Stare posuđenice iz slav. jezika (strus. i polj.) u finski, karelijski, estonski, litavski i latvijski pokazuju da je duljina *a, *ě, *i, *u, *o, *ę očuvana bez obzira na intonaciju, položaj u riječi i broj slogova (Stang 1957: 52–55) — duljina se čuva od staroga akuta (lit. knygà ~ hrv. knjìga, fin. määra ~ hrv. mjèra), od cirkumfleksa (lit. pỹvas ~ hrv. pīvo), od neoakuta (lit. sūdas ~ čak. sūd), od akuta u prvom slogu trosložice (lit. mōčeka ~ hrv. mǎčeha), od akuta u drugom slogu trosložice (lit. bagótas ~ hrv. bōgat), od prednaglasne duljine u trosložici (lit. pūstyti ~ hrv. pūstiti, karelijski siivatta ~ hrv. žìvot), od zanaglasne duljine u trosložici (lit. zérkolas ~ rus. зéркало). Te posuđenice ne pokazuju tragova *ę i *o (usp. lit. sūdas ~ stsl. sōdъ i lit. rēdas ~ stsl. *rędъ s lit. – ū– i –ě– na mjestu nosnikā) što ukazuje da su i u posljeopćeslavenskom razdoblju bile očuvane duljine u svim položajima pa se pokrate o kojima ćemo govoriti, premda u mnogočem slične u raznim jezicima, moraju smatrati posljeopćeslavenskima.

Položaji očuvanja i pokrate duljinâ

Zadnji otvoreni slogovi

općeslavenski	hrvatski	češki	slovački
*zîmǫ	zîmu	zimu	zimu
*vǫlkǎ	vûka	vlka	vlka
*vǫlkǔ	vûku	vlku	vlku

Porijeklom dugi: *a, *ě, *i, *u, *y, *ę, *o, porijeklom kratki: *e, *o, *b, *b. Prvi su izvorno bili uvijek dugi, a drugi uvijek kratki (dakle posrijedi je bila zapravo zalihosna, a ne razlikovna duljina).

¹⁵ Takovim pokratama i naknadnim duljenjima (kao *bōgъ > bōg) zapravo dolazi do razvoja prave razlikovne duljine u slavenskim jezicima pa sada svi samoglasni mogu biti ili dugima ili kratkima (u hrv. a, e, i, o, u : ā, ě, ī, ō, ū + r, ŕ i iě <ije>). U praslavenskom i ranom općeslavenskom nije bilo tako.

Krajnji se otvoreni, nekoč dug slog (*-a#, *-i#, *-u#, *-y#, *-e#, *-o#, *-ě#), krati, bio zanaglasan (*zîm̥) ili naglašen (A. *žēn̥). Negdanja se duljina nastavka *-o u A. vidi u zîmūs < zimūs < *zîm̥s̥, a *-u u D. (*vîlkŭ < ie. *wl̥k̥wōy) u stind. vřkây-a, grč. λύκω, lat. lupō. Sve su duljine u zadnjem otvorenom slogu drugotne¹⁶.

Akut

1. *kǫrva > hrv. kràva, sln., bug. kràva, češ. kráva, slč. krava, polj. krowa, slovj. 'krova, rus. корóва

osl.	hrv.	sln.	češ.	slč.	gluž.	rus.
*bérza	brèza	bréza	bříza	breza	brěza	берèза
*bǫlto	blàto	bláto	bláto	blato	blóto	болóто
*kǫrva	kràva	kráva	kráva	krava	krówa	корóва
*sǫlma	slàma	sláma	sláma	slama	słoma ¹⁷	солóма
*vǫrna	vràna	vrána	vrána	vraná	wróna	ворóна

U hrv. je odraz akuta " na nekoč dugom samoglasu (-'a-, -'j'e-, -'u-, -'i-, -'e- < *e). U sln. je odraz uzlazan, kojemu je u svakom nezavršnom slogu dodana duljina (bràt, bráta < *brátr̥, *brátra). U češ. je odraz duljina, gluž. ima trag duljine pri metatezi likvida (ó i è)¹⁸, a u ostalim zapslav. jezicima (slč., polj., slovj.) kračina. Rus. u punoglasju ima nagl. na drugom samoglasu: A. voróny < *vǫrn̥o (≠ nagl. na prvom samoglasu od cirkumfleksa A. rólovy < *gǫlv̥o).

Akutska je duljina u češ. ograničena brojem slogova (dvosložice imaju duljinu, višesložice¹⁹ ne): vrána, ali I. vranou < *vǫrnojo; síla, ali silou; víra, ali věriti²⁰; znáti, ali doznati; kámen, ali kamene. Duljina se ili kračina mogu ujednačiti u svim oblicima²¹: bříza, břízou (≠ silou) ili ryba, rybou umjesto rýba (stčes.), rybou; místo 'mjesto' i město 'grad'. Gluž., za razliku od češ., ima trag duljine od akuta i u trosložnim infinitivima: plóšíc ~ češ. plášiti²² (hrv. plàšiti).

¹⁶ G. žēnē < ženē prema tē < *tojē; I. žēnōm < ženōm ⇐ ženōv ⇐ ženojū < *ženojō; g. žénā s -ā < -āh prema g. -ī < *-bj̥ (stezanje) umjesto -ah < *-b̥x̥; 3. jd. prezenta rānī ⇐ *rānīt̥; u određenim pridjevima -ī < *-bj̥, -ā < *-aja, -ō < *-oje itd.

¹⁷ U gluž. ó > o prije velara i labijala (Carlton 1991:262).

¹⁸ Gluž. blóto ≠ zloto, bréza ≠ drjewo ~ hrv. blàto ≠ zlàto, brèza ≠ drijèvo (Carlton 1991:195–6,261–2).

¹⁹ Višesložice prema osl. mjerilima, među slogove se broje i poluglasi.

²⁰ U češkom čemo dosljedno, prema starijoj normi, pisati -ti u infinitivu.

²¹ Carlton 1991:195.

²² Carlton 1991:261–262.

U mađ. posudenicama iz slav. (iz 9./10. st.) ima duljina od akuta u višesložica-
ma kojih nema ni u jednom slav. jeziku. Tu se odmah vidi tã duljina do koje
bismo inače mogli doći samo zaobilaznim putem:

općeslavenski	mađarski	češki
*besěda ²³	beszéd	beseda
*obědъ	ebéd	oběd
*sqsědъ	szomszéd	soused

Cirkumfleks

1. dvosložice ¹·V:·ъ/ь· (puni slog²⁴ s [^] i poluglas)

*gōlsъ > hrv., sln. glâs, bug. глас (mn. гласовѐ), češ., slč. hlas, polj. głos, rus.
гóлос

općeslavenski	hrvatski	slovenski	češki	ruski
*gōlsъ ²⁵	glâs	glâs	hlas	гóлос
*gōrdъ	grâd	grâd	hrad	гóрод
*kōlsъ	klâs	klâs	klas	кóлос
*vōrgъ	vrâg	vrâg	vrah	вóрог
*vōrtъ	vrât	vrât	vrat	вóрот

U hrv. glâs (≠ mrâz < *mōrzъ) i glâsovi s pokratom (trosložica ·V·V·V·). U sln.
glâs prema dvosložnom glasâ s pomakom cirkumfleksa na sljedeći slog (≠ mrâz,
mrâza < *mōrzъ). Hrv. N. brôd, sln. brôd < *bròdъ = hrv., sln. N. dâr < *dârъ,
ali hrv. G. bròda < *bròda ≠ dâra < *dâra; sln. G. brodû = darû. Češ. ima
kraćinu (kao i ostali zapslav. jezici), a duljinu od akuta (dar < *dârъ ≠ mák <
*mákъ). Rus. (punoglasje) góлос < *gōlsъ ≠ морóз < *mōrzъ.

2. dvosložice ¹·V:·V· (dva puna sloga, [^] na prvom)

*mêso > hrv. mēso, sln. mesô, bug. mecò, češ. maso, slč. mäso, polj. mięso, slovj.
'mjäso, rus. мясо

²³ Iz tehničkih razloga pišemo -ę- umj. -ě- kada je nad jatom znak naglasaka.

²⁴ Punim slogom zovemo bilo koji samoglas osim polüglasâ (ъ i ь).

²⁵ *-ol- je dvoglas i zato na njem može biti dugi naglasak (inače je *o uvijek kratko).

općeslavenski	hrvatski	slovenski	češki
*mêso	mêso	mesô	maso
*šêno	sijêno	senô	seno
*têlo	tijêlo	telô	tělo
*têsto	tijêsto	testô	těsto
*zôlto	zlâto	zlatô	zlato

U hrv. mēso prema A. plāninu < *pōlnīnŋ s pokratom. Sln. slovô = mesô (< *slôvo, *mêso), hrv. slôvo ≠ mēso. Češ. ima kračinu (kao i ostali zapslav. jezici): zlato < *zôlto ≠ blâto < *bôlto.

3. trosložice '·V:·Ъ/Ъ·Ъ/Ъ· (puni slog s ^ i dva poluglasa)

*ôlkътъ > hrv. lâkat, sln. lakât, bug. лáкѣт, češ. loket, slč. laket', polj. łokiec, slovj. 'lokc, rus. лóкотѣ

općeslavenski	hrvatski	slovenski	češki
*bôbъnъ	bûbanj	[bôban] ²⁶	buben ²⁷
*dǫlžъnъ	dûžan	dolžân	(dlužný) ²⁸
*xôldъnъ	hlâdan	hladân	(chladný)
*ôlkътъ	lâkat	lakât	loket ²⁹
*têžъkъ	têžak	težâk	(těžký)

U hrv. bûbanj (bûbnji) i lâkat (lâkti) bez pokrate, prema bûbnjevi i lâktovi s pokratom³⁰. Da slog s poluglasom nije jednak slogu s drugim samoglasom, vidi se po lâkat < *ôlkътъ (·V·Ъ·Ъ) bez pokrate ≠ mlâdôst < *môldostъ (·V·V·Ъ) s

²⁶ Primjeri s uglatom zagradom označuju nepodudaran primjer, odnosno protuprimjer. Sln. je bôbæn nastalo poopćenjem nagl. iz sveze na bôbæn. Isto i pôlje umj. poljê prema svezi: na pôlje (~ hrv. nâ polje).

²⁷ Slč. bubon i slovj. 'bâbel.

²⁸ Primjeri su s običnom zagradom tu samo potpunosti radi (isti korijen, ali drugačiji oblik ili dočetak). Češ. su dlužný, chladný i těžký zapravo odrazi određenih pridjeva (nema neodređenih u češ.) koji odgovaraju hrv. određenim pridjevima kao što su hlâdnî ili tēškî s pokratom korijena ispred duljine nastale stezanjem (v. naprijed). Takovi određeni pridjevi s silaznim (hlâdan), češ. chladný (n. p. c) : bílý (a.p. b) (hrv. hlâdnî : bijělî).

²⁹ Češ. loket i slovj. 'lokc s #lo-, a ne #la- (češ. lačný, hrv. l'âkom < *ôlk-) potvrđuju cirkumfleks (≠ češ. rádlo, hrv. ràlo < *ôrdlo).

³⁰ *bôbъnî (V + Ъ + V) ≠ *môldostъ (V + V + Ъ) zbog ujednačke prema *bôbъnъ ili prema *môldosti (kao ljèpotu < *lêpotŋ).

pokratom³¹. Duljina je u pridjevima kao hlâdan poduprta oblicima kao hlâd, hlâdna (u būbanj³² i lâkat³³ toga nema).

4. trosložice '·V:·V·Ъ/Ь· (dva puna sloga i poluglas, ^ na prvom slogu)³⁴

*môldostъ > hrv. mlâdôst, sln. mladôst, rus. молодость

općeslavenski	hrvatski	slovenski	ruski
*môldostъ	mlâdôst	mladôst	МОЛОДОСТЬ
*žîvostъ	žîvôst	živôst	ЖИВОСТЬ
*zâ nokt'ь	zâ_nôc	za_nôč	ЗÁ_НОЧЬ

U N. se n. p. c dulji posljednji slog nakon otpadanja poluglasa, odatle mlâdôst < *môldostъ = gölûb < *gôlôbъ, ali G. mlâdosti ≠ gölûba. Nastavak se -ôst ujednačuje i u n. p. a ('stârôst = 'mlâdôst prema st'ar ≠ 'mlâd), a s njim i pomičnost (G. 'od_mladosti, L. u_mladost'i = 'od_starosti, u_starost'i). Osim tipa 'mladôst (+ 'starôst < *st'arost) postoji i treći (n. p. b): mûdr'ost. Slog je pod

³¹ Poluglas se u zadnjem slogu u N. u n. p. c ne dulji.

³² U obrazac se būbanj – būbnja – būbnjevi ubraja i puno (mladih i starijih) im.: tûtanj, pûcanj, sijêcanj, trâvanj, svîbanj, lipanj, sŕpanj, rûjan, skrêtanj, bâcanj, tûcanj, šûšanj, stûpanj, Mûčanj, Splâvanj itd. (Jurišić 1992b:87-89). Neke imaju drugotan nagl.: 'lipanj (: 'l'ipa) umj. lipaň (Pos.) (Ivšić 1971:[314]).

³³ U Dubr. se razlikuje: lâkat, lâkta 'dio ruke' od lâkat, lâkta 'mjera' (ARj V:883). I drugdje drugotno 'akāt (Pos. i 'lakat, Tmava: dō_lakta; Strizivojna: ôd_lakta, Ivšić 1971:[250]) umj. 'lâkat, ali u obama značenjima (koji bi primjer mogao biti krivo zabilježen uzevši da jedan lik stoji za oba značenja) – Vrg., Novi: lâkat, lâhta. Drugdje postoje oba lika (Lika, Lastovo: lâkat/lâkat). ^ umjesto ^ prema dugoj mn. lâktovi ili prema kosim mn. padežima: lakāt'ā (u mjerama je riječ često u g., kojega naglasak može utjecati na ostale padeže: N. hîljada : g. hîljādā ⇒ N. hîljada : g. hîljādā, N. gôdina (Sinj) : g. gôdīnā ⇒ N. gôdina : g. gôdīnā), lakt'ima. Tako Vrg. lâkat prema g. lak'āt.

³⁴ Trosložice će '·V:·Ъ·V· (puni slog s ^, poluglas i puni slog) biti obrađene u posebnom član-ku zbog složenosti problema. Pridjevi su kao hlâdno (*xôldъno) poduprti oblicima kao hlâd, hlâdna, hlâdi!; mûško (*môžьsko) pridj. mûškī i pril. mûški; djêcu (*dĕtьco) tvorba je s mogućom pokratom, a u sŕce nije jasno je li posrijedi izvorno 'srce (n. p. c) ili s'rce (n. p. a). Na n. p. c upućuje hrv. inačica 'srce, sln. sercĕ, rus. сѣрдце (zá сѣрдце), mn. сѣрдцá te hrv. sŕditi se, sŕčan itd. Na n. p. a upućuje hrv. inačica s'rce, lit. širdis, širdj (prema glag. šĩrsti), latv. sĩrds (ako ne stoji Meilletov zakon o nestanku akuta u n. p. c u slav.), hrv. mn. uvijek s'rca, s'rdācā (s'ŕcā), izvedenica sŕdāšce (ali i srdāšce, sve ARj), obična dočetonost nagl. u n. p. c u izvedenica na *-ьce (hrv. pívce, rus. пивцѐ). Nagl. u rus. i sln. (n. p. c) može biti drugotnim, rus. kao drugotno нá лето prema hrv. lj'eto, sln. sŕcĕ umj. *sŕce (< *sŕrdьce) prema: iz sŕca.

vezanim nagl. kratak: múdrost, crnost, jednákost s kratkim -ost. Ujednakom dugoga dočетка i: múdrōst, crnōst, jednákōst³⁵.

5. trosložice ¹·V·:V·V· (tri puna sloga, ^ˆ na prvom slogu)

*sŷnove > hrv. šinovi, sln. sinōvi

općeslavenski	hrvatski	slovenski
*sŷnove	šinovi	sinōvi
A. *nā nogō	nā_nogu	na_nōgo
*prēdīvo	prēdīvo	predīvo

Pokrata se cirkumfleksa u trosložicama vidi u hrv. stān — stānovi, svjēt — svjētovi, rād — rādovi, grād — grādovi; prāse — prāseta, ždrijēbe — ždrēbeta, jūne — jūneta (Pos.) itd. Pokratom su početnoga dugoga cirkumfleksa nastali A. (i ostali oblici čeonoga nagl.) kao: ljēpotu, plāninu, rāzinu, živicu (prema N. ljepōta, planina itd.) i im. sr. r. kao prēdīvo (i sln. predīvo < *prēdīvo) ili sjēčivo (*sēčivo) (n. predīva, sječīva). Ime nastalo od staroga neod. pridjeva s. r.: Đakovo, ū_Đakovo³⁶ također ima pokratu.

Novi akut

Novi je akut očuvan u hrv. u svim položajima³⁷ i time je drugačiji od ostalih nagl. Stari su akut i cirkumfleks u slav. jezicima ili oba pokraćeni ili je očuvana duljina ili jednoga ili drugoga ovisno o broju slogova (u višesložicama se krata). Duljina od novoga akuta ne ovisi o broju slogova u riječi jer je [˜] u položajima kao u riječi mlātīm nastao prije osl. pokrate prednaglasnih duljina ispred dviju mora (v. naprijed). Njegov trag, zbog mlađega postanja toga nagl., imaju i jezici bez tragova staroga akuta ili cirkumfleksa³⁸ (npr. polj. i slč.). U češ., slč., i polj. do otprilike 15. st. neoakut daje duljinu³⁹. U polj. zatim nestaje razlikovne duljine, ali se ostatci vide u kakovosti nekih samoglasa: a (< *ĕ, *ǫ), ó (< *ō), dij. i è < *ē i å <

³⁵ Suvremeno stanje u govorima pokazuje različite ujednačke ili suopstojanje više oblika: múdrost (múdrōst) i müdrōst, i svētōst i svētost (svētōst).

³⁶ Ivšić 1971:[252].

³⁷ U novoštok. [˜] > ^ˆ, ali ostaje u štštok. i starijim čak. i kajk. govorima.

³⁸ Svaki [˜] nastaje pomicanjem, iz raznih razloga, nagl. na prednaglasnu duljinu. Ta se duljina zadržava i u prilikama kada ne bi bila zadržana da je ostala nenaglašena.

³⁹ Češ. je i slč. duljina u n. p. b zapravo neoakutska: *xvāla > *xvāla > češ. chvála (= kráva < *kráva), slč. chvála (≠ krava). Kao slč. i slovj.

*ā. U sln. sūša < *sūša = kráva < *kráva. U rus. сторóжа < *stōrža = корóва < *kráva⁴⁰.

1. pomak naglasaka sa slaboga poluglasa

*kōtъ > hrv. (dij.) kūt; sln. kōt; češ. kout; slč. kút; polj. kał — kała; rus. кут — кутá (dij.)

osl.	hrv.(d.)	sln.	češ.	slč.	polj.	slovj.	rus.
*kōtъ	kūt	kōt	kout	kút	kał	k'ōt	кут, кутá (dij.)
*kljūčъ	kljūč	kljūč	klíč	kl'úč	(klucz)	kl'ūč	ключ, ключá
*sōdъ	sūd	sōd	soud	súd	sađ, sađu	s'ōd	суд, судá
*pōtъnikъ	pūtnik	pōtnik	poutník	pútnik	pałnik		пúтник
*dъlъznikъ	dužnik	dolžnik	dlužník	dlžnik ⁴¹	(dłużnik)		должník, должникá ⁴²

Pri pomicanju nagl. sa slaboga poluglasa (koji se gubi) na prednaglasnu duljinu nastaje ~ posvjedočen u svim položajima, budi da je poluglas na kraju riječi od koliko god slogova, budi da je u sredini riječi. U starim im. u-sklonidbe s nagl. na središnjem poluglasu: cřkva⁴³ (*cřky, *cřkъve), klětva, gūžva itd.

2. sadanje vrijeme n. p. b

*vēžešъ > hrv. vėžeš, sln. vėžeš, češ. vážeš, slč. viažeš, polj. wiązesz

osl.	hrv. (dij.)	sln.	češ.	slč.	polj.	rus.
*vēžešъ	vėžeš	vėžeš	vážeš	viažeš	wiązesz	вяжешъ, (1. вяжý)
*pīšešъ	pīšeš	pīšeš	pīšeš	pīšeš	(piszesz)	пишешъ, (1. пишý)
*slūžīšъ	slūžīš	slūžīš	sloužīš	slūžīš	(służysz)	слýжишъ, (1. служý)
*stōpāješъ > stōpāšъ	stūpāš	stōpāš	stoupāš	stúpāš	stąpasz	ступāешъ
*mēšāješъ > *mēšāšъ	mėšāš ⁴⁴	mėšaš	míchāš	miešaš	(mieszasz)	мешāешъ

⁴⁰ Rus. ima u lekinskim govorima ô < *ō (kratki novi akut). Znakom se ô označuje više i zaobljenije /o/ od običnoga.

⁴¹ Češ. i slč. primjeri poutník/pútnik i dlužník/dlžnik duljinom odgovaraju osnovnim riječima - pout/pút' i dluh/dlh (hrv. 'dūg ≠ dužnik').

⁴² Rus. должník ~ долг, долга ≠ пúтник ~ путь, путí.

⁴³ Ovo je posuđenica iz germanskoga, koji ima naglasak uvijek na prvom slogu, a koji se u slav. poslije pomiče po Dyboovu zakonu (nagl. se pomiče s neakutiranoga sloga na sljedeći, ako nije posrijedi čeoní nagl. u n. p. c, npr. *p'odъ, *p'oda > *podí, *podá > hrv. pod'). Germ. posuđenice u slav. redovito pripadaju n. p. b (v. Matasović 2000).

⁴⁴ -e- stoji za različite hrv. odraze dugoga jata.

Dužinom se veznoga samoglasa objašnjava pomak nagl. u stǔpāš < *stǔpāš̆ (stezanjem) < *stǔpājēš̆, nōsīš < *nosīš̆, pa i u kǔljēš < *koljēš̆ (= *kol-jē-š̆ s duljinom na «dvoglasu»), ali nikako u tǔnēš < *tonēš̆ gdje je pomak ili prema ostalim slučajevima ili je svagdje posrijedi lančana reakcija (radi očuvanja razlike n. p. *b* i *c*) zbog slabljenja poluglasā i pomaka nagl. s njih na prethodni slog u n. p. *c* (Stankiewicz 1993:14).

3. određeni pridjevi n. p. *b*

*bĕlĭjъ¹⁷ > hrv. bĕli, sln. bĕli, češ. bílý, slč. biely, rus. бѣлый, slovj. bj'ālī

osl.	hrv. (d.)	sln.	češ.	slč.	polj.	slovj.	rus.
*bĕlĭjъ	bĕlī	bĕli	bílý	biely	(biały)	bj'ālī	бѣлый
*čĕrnĭjъ	čĕnī	čĕni	černý	čierny	(czarny)	č'ārni	чёрный
*mŏdriĭjъ	mŭdri	mŏdri	moudrý	múdry	mađry	m'ŏdri	мудрый
*pĕtĭjъ	pĕti	pĕti	pátý	piaty	piąty	pj'ŏti	пятый

U određenim pridjevima n. p. *b* novi akut (*bĕlĭjъ, *bĕlaja, *bĕloje) nastaje pomicanjem nagl. nakon dobivanja novoga silaznoga nagl. u sredini stezanjem: *bĕlĭjĕgo > *bĕlĭago > *bĕlĭago ⇒ bĕlŏga. Novi se akut onda pooprćuje u svim oblicima (tako se ponovno dobiva razlika *bĕlĭjъ ≠ *suxĭjъ umj. *bĕlĭjъ = *suxĭjъ u N. nakon *suxĭjъ < *suxĭjъ⁴⁵). Nagl. se određenih pridjeva n. p. *b* širi i u n. p. *c* radi pooprćidbe duljine: sŭhī (s duljinom kao u sŭh, sŭha) umj. starijega sŭhī⁴⁶.

4. imenice tipa sŭša

*žĕdja > hrv. žĕđa, sln. žĕja, stčeš. žieze, polj. żądza (dij. żąźą)

osl.	hrv. (d.)	sln.	češ. ⁴⁷	gluž.	polj.	rus.	slovj.
*žĕdja	žĕđa	žĕja	žieze (stčeš.)		żądza	жажда	ž'ŏza
*stŕŕža	strāža	strāža	(strāž)	strŕža	strŕża	стпрŕжа	
*sŭša	sŭša	sŭša			(susza)	сŭша	(sŭš'ā)

U hrv. takov nagl. ima desetak imenica: grāđa, lāđa, sŭša, strāža, žĕđa, sŭđa 'sudac'⁴⁸, plāća⁴⁹; kŕža, vŕđa, vŕlja; vĕčera⁵⁰. U mlađim je tvorbama n. p. *b* s

⁴⁵ Prije slabljenja poluglasā *bĕlĭjъ ≠ *suxĭjъ (G. *bĕlĭjĕgo ≠ *suxĭjĕgo).

⁴⁶ Matešić 1970:174 i Leskien 1914:386–7.

⁴⁷ U slč. hrādza ~ hrv. grāđa.

⁴⁸ Sln. sŕdja, ali rus. судья. Hrv. lāđa, ali rus. лодья i лодья.

⁴⁹ Slavonija i čak. (u Vuka plāća), Ivšić 1971:[357].

⁵⁰ U riječi je priča posrijedi povlačenje nagl. s poluglasa (*prĭtĭčā), a ne ovaj tip nagl.

dometkom *-j, koji se ponašao kao prvi dio dvoglasa *-ja, nagl. produžen u *-jā, usp. slovj. i polj. dij. -ā: slovj. v'olā, sūš'ā (analogijom i m'ezā), malopolj. žāžā, vécežā, névolā itd., što daje novi akut na osnovi (duljina u -jā zatim nestaje analogijom prema ostalim im.). Toga nema u starijim tvorbama na *-ja npr. hrv. dūš'a, 'dūšu (n. p. c). Kajk. ovdje ima bilježiti novi cirkumfleks npr. kōža ≠ čak.-štok. kōža, sln. kōža⁵¹.

Prednaglasne duljine

1. dvosložice dočetnoga naglaska ·V:·'V· (dva puna sloga, prvi dug, nagl. na drugom)

*trǫbā⁵² (n. p. b), *rǫkā (n. p. c) > hrv. trúba, rúka, sln. trǫba, róka, češ. trouba, ruka, slč. trúba, ruka, polj. trąba, ręka, slovj. tr'ǫba, 'raķa

n. p. b — svagdje duljina

osl.	hrv.	sln.	češ.	slč.	polj.	slovj.	rus.
*borzdā, *borzdǫ	brázda, brázdu	brázda, brázdo	brázda	brázda	brózda	'bāřda	бороздā, бороздý
*xvālā, *xvālǫ	hvāla, hvālu	hvāla, hvālo	chvāla	chvāla	(chwała)	'xvāla	хвалā, хвалý
*mōkā, *mōkǫ	múka, múku	mōka, mōko	mouka	múka	mąka	'mōka	мукā, мукý
*pīzdā, *pīzdǫ	pízda, pízdu	pízda, pízdo	pízda	pízda	(pizda)	pj'īzda	пиздā, пиздý
*trǫbā, *trǫbǫ	trúba, trúbu	trǫba, trǫbo	trouba	trúba	trąba	tr'ǫba	трубā, трубý

n. p. c — duljina samo u hrvatskom

osl.	hrv.	sln.	češ.	slč.	polj.	slovj.	rus.
*bordā, *bǫrdǫ	bráda, brādu	bráda, bradǫ	brada ⁵³	brada	broda	'broda	бородā, бóроду
*golvā, *gǫlvǫ	gláva, glāvu	gláva, glavǫ	hlava	hlava	głowa	'glova	головā, гóлову
*grēdā, *grēdǫ	gréda, grēdu	gréda, gredǫ	hřada	hrada	grzędą	'grąda	грядā, грядý

⁵¹ Češ. i slč. imaju gdjegdje *ǫ umj. *ǫ npr. češ. vŭle, chŭze, slč. vŏl'a, chŏdza (Carlton 1991:203–4).

⁵² Za porijeklo ove riječi i vezu s naglaskom v. Matasović 2000:132.

⁵³ Gluž. broda (≠ brózda, n. p. b).

*pĕtā, *pĕtŏ	pĕta, pĕtu	pĕta, petŏ	pata	pāta	piĕta	'pjȃta	(пятá, пята́)⁵⁴
*rŏkā, *rŏkŏ	rúka, rúku	róka, rokŏ	ruka	ruka	rĕka	'rȃka	рука́, ру́ку

Duljina je ispred završnoga naglašena sloga posvjedočena u n. p. *b* u svim jezicima, a u n. p. *c* samo u hrv. Zapadni su slavenski jezici pokratili cirkumflekse u oblicima čeonoga nagl. (npr. u A. *rŏkŏ ≠ N. *rŏka[Ⓜ]) pa je ta kračina ujednačena i u padežima gdje bi se očekivala prednaglasna duljina (npr. češ. *rúka, ruku ⇒ ruka, ruku). Slovj. ima i mjesto nagl. u N. prema A. ('rȃka prema 'rȃka). U sln. se je cirkumfleks u A. pomakao na sljedeći slog pa osnova ostaje kratkom. Prema njem ujednačuje kračinu i N.

2. trosložice dočelnoga naglaska ·V·V·:'V· (tri puna sloga, duljina na drugom, nagl. na trećem slogu)

*кѡlbāśá > hrv. kobása, sln. klobása, češ., slč. klobása, rus. колбасá

osl.	hrv.	češ.	slč.	slovj.
*кѡlbāśá	kobása	klobása	klobása	'kolbāsa
G. *dъlžnĭkā	dužníka	dlužníka	dlžníka	('dlužnika)
G. *rŏkāvā	rukáva	rukáva	rukáva	('rȃkava)
G. *klobūká	klobúka	klobouka	klobúka	'klobūka

U trosložicama je (i višesložicama) također posvjedočena duljina prije dočelnoga naglaska⁵⁵.

U štok. nailazimo na riječi kao: visīna, vīsinu; planīna, plāninu; vrućīna, vrućīnu s neočekivanim kratkim -i-⁵⁶. No u čak. u pojedinim govorima nalazimo očekivano dugo -ī-: Vrg. višīnā, vīšīnu; planīnā, plāninu; vrućīnā, vrućīnu⁵⁷ itd. Kračina je u štok. i nekim čak. govorima tu unesena prema drugom, akutiranom sufiksu -'ina < *-īna npr. u *malīna, *travīna, *lĕđīna, koji je pomiješan s cirkumfleksiranim sufiksom *-inā koji je u *polnīnā i sl. (ujednačena je kračina u planin'a prema onoj u mal'ina).

⁵⁴ U strus. ta riječ može biti i n. p. *c* (očekivano) i n. p. *b* (neočekivano).

⁵⁵ S hrv. se tetīva < *tĕtīvā ne slažu češ. tĕtīva i slč. tetīva s kračinom (kao da je posrijedi n. p. *c*).

⁵⁶ Češ., slč. planina očekivano u n. p. *c*.

⁵⁷ Susak: živīnā, ali Cres: živīnā, Novi: plāninā. Usp. za duljinu -ī- i sln. īstina.

3. trosložice dočelnoga naglasaka ·V:·ǃ/ǃ·'V· (dug puni slog, poluglas, naglašen puni treći slog)

*poltǃnǃ > hrv., češ., slč. plátno, polj., gluž. plótno

osl.	hrv.	češ.	slč.	polj.	gluž.
*poltǃnǃ	plátno	plátno	plátno	plótno	plótno
*pǃsǃmǃ	písno	písno	písno	(pismo)	(pismo)
*(v)ǃpǃnǃ	vápno	vápno	vápno	(wapno)	(wapno)
*volǃkǃnǃ	vlákno	vlákno	vlákno	włókno	włókno ⁵⁸

Duljina je posvjedočena u svim jezicima ispred poluglasa i dočelnoga nagl. Češ. se písno poklapa s píšeš, ali vlákno ≠ vlak (ne može biti ujednače, u hrv. vlákno = povláciti). Za ujednaku bi duljine u češ. vápno i plátno trebalo pretpostaviti da su neočuvane riječi – *poltǃ (~ hrv. pòtplat) i *vapǃ (~ rsl. vapǃ) bile n. p. b (češ. *plát, *váp ⇒ plátno, vápno). Riječ gúmno ne može imati ujednačene duljine jer je jedini oblik svojega korijena s *gǃ- < *gaw- ~ *govǃdo⁵⁹. Da se u riječi gúmno ne radi od duljenju ispred -mn-, vidi se po g. gǃmǃnǃ (Prap. gǃvǃnǃ) ≠ gǃvǃnǃ (prema gǃvno s duljenjem ispred -vn-).

4. trosložice središnjega naglasaka ·V·'V·V· (tri puna sloga, naglasak na drugom slogu)

*malǃna > hrv. màlina, sln. malína, češ., slč. malina, slovj. 'malina

osl.	hrv.	sln.	češ.	slč.	slovj.
*kalǃna	kàlina	kalína	kalina	kalina	'kalina
*kopǃna	kùpina	kopína	kupina	kupina	'kǃpǃna
*malǃna	màlina	malína	malina	malina	'malina
*orkǃta	ràkita	rakíta	rokyta	rokyta	

Prije naglašena srednjega sloga nema nigdje duljine: hrv. blàzina, gǃsjenica, jàsika, lèdina, ràbota, sjèkira, slàvina itd. U imeničnoj sklondibi npr. rùkama, zùbima, ùšima⁶⁰; bràdama, str(j)èlama⁶¹; dùšama, grèdama, pètama, svǃnjama,

⁵⁸ Kratak odraz pred -k-, kao mlòko < *melkǃ.

⁵⁹ Češ. i slč. imaju drugotno humno s kračinom. Drugotna je i kračina u češ. sukno (prema hrv. i slč. súkno < *sǃkǃnǃ) te u češ. krzno i slč. (st.) grzno prema hrv. kǃzno < *kǃrǃzǃnǃ (oblik je kǃrǃzno (ARj) mlađi).

⁶⁰ Kod ovoga je primjera u štok kračina. ujednačena u svim oblicima osim u nekim govorima u jd.: ùho, a ne ũho (ali mn. ũši prema ũšijǃ, ũšima); kajk.-čak. vǃvo (Zečević 1998:368), Tuškani (kraj Karlovca): vǃvo; Pos. ũvo, Novi: ũho, nǃ_ũho, ũši, Šaptinovac: ũvo i ũvo. V. Ivšić 1971:[347]. Do promjene je dolazilo i zbog nestalnosti -h- pa ũho > ũo > ũo > ũvo/ũho (v. Ivšić 1971:[111]), no ũho je posvjedočeno i u čak. gdje se -h- nikada nije bilo gubilo.

svjećama, rukàma⁶², grànama, lùkama, strànama⁶³; Novi: rukàh, rukàmi, Šaptinovac: rukâm, glavâm, slugâm, sviñâm, dušâm⁶⁴ itd. prema N. rùka, zùb, ùho (> ùo > ùo ⇒ ùho), bráda itd. Primjeri su kao: míslima, mrávima, gránama, stránama i sl. ujednačeni i mlađi (Lika: dli. i glàvan i glávan)⁶⁵.

Pokrata se jasno očituje i u primjerima kao: gláva — glávica, tráva — trávica, bráda — brádica, rùka — rùčica, grána — grànčica; zìd — zidina, glàs — glàsina, grâd — grâdina, ljûdi — ljùdina, rêp — rèpina, svijêt — svijètina itd., češ. trouba — trubice (hrv. trúba — trùbica).

Infinitiv

Primjeri ujednačene duljine u infinitivu n. p. *b* svagdje osim u slovj. (i sln.)

osl.	hrv.	sln.	češ.	slč.	polj.	slovj.
*kazáti	kázati	kazáti	kázati	kázat'	(kazać)	k'azac
*kupíti	kúpiti	kupíti	koupiti	kúpit'	(kupić)	k'upjic
*kõpáti	kúpati	kopáti	koupati	kúpat'	kapać	k'apac
*kõšáti	kúsati	kosáti	kousati	kúsat'	kąsac	k'asac
*molfíti	mlátiti	mlatíti ⁶⁶	mlátiti	mlátit'	młócić	ml'ocic

U trosložnim infinitivima (na *-ǎ-, *-ǐ-, *-ǣ-, *-nǫ-) nalazimo u n. p. *b* u hrv., češ., slč. i polj. duljinu unesenu iz prezenta (mlátiti prema mlătīm)⁶⁷. Kako u štok. glagoli i-vrste n. p. *c* s dugim korijenom uglavnom prelaze u n. p. *b*⁶⁸ i ondje

⁶¹ Budmani 1867:41. Pokrata se osnove u dli. kao rùkama javlja uglavnom u n. p. *c*, dočim se u n. p. *b* lakše ujednačuje duljina iz n. (brázdama prema brázde). No u Dubr. se pokrata očekivano javlja i u n. p. *b* (túge : tùgama).

⁶² Ivšić 1971:[367].

⁶³ HG 1997: 157.

⁶⁴ Prema rùka, gláva, slúga, sviñe, dúša (Ivšić 1971:[168]).

⁶⁵ U primjerima se rùkama, zùbima nagl. gotovo nikada, ni u jednom govoru, ne ujednačuje, i kada se svi ostali ujednače.

⁶⁶ Prema prezentu: kážem, kúpim itd. Sln. može prema nagl. sadanjega vremena ujednačiti i nagl. u infinitivu: čúvati, stòpati, zídati i hvalíti, služíti, písati, vezáti uz mláde i rjeđe hváliti, slúžiti, písati, vézati prema prezentu hválím, slúžím itd.

⁶⁷ Duljinu u n. p. *b* u infinitivu ujednačuje i gluž.: bróníc, přechíc, klóčíc (n. p. *b*) ≠ zločíc (n. p. *c*) (Carlton 1991:262), i kajk. (Bednja) mlãõłiti (n. p. *b*) ≠ hloditi (n. p. *c*) (Jedvaj 1956: 315-6). Stpolj. još nema ujednačene duljine u prezentu u n. p. *b* (sędzić : sądzisz, przystępić : przystąpisz).

⁶⁸ Ivšić 1971:[121-127] i Brozović-Ivić 1988: 18. Glagoli na -je- u n. p. *c* samo ujednačuju duljinu: tǎpjeti – tǎpī, šútjeti – šútī, lúdjeti – lúdī itd.

je ujednačena duljina u infinitivu. Promjene n. p. u tih glagola nije bilo u kajk., u nekim čak. govorima, i u dijelu štok. (Posavina)⁶⁹.

U slovj. glagoli imaju pokraćenu osnovu i u n. p. *b* i u n. p. *c*: č'erpjec, š'umjec (: č'erpīš, š'umīš); bl'ažic, br'oñic, b'užic, c'eñic, k'upjic, l'epjic, s'ažic, xv'alic (: bl'ažīš, br'oñīš itd.); d'ixac, k'azac, k'apac, l'izac; b'ivac, mj'ešac, p'itac (: b'īvāš, p'itāš itd.)⁷⁰ itd. Duljina je ujednačena samo u glagolima na -nɔ-: c'ignɔc, k'ixnɔc, m'axnɔc, šč'ipnɔc prema c'igñeš, k'ixñeš itd.⁷¹ Slovj. čuva razliku glagola n. p. *b* i *c* razlikom duljine (n. p. *b*) i kračine (n. p. *c*) u prezentu: ml'ocic — ml'ōcīš, xv'alic — xv'ālīš (n. p. *b*) ≠ č'iñic — č'inīš, s'ažic — s'ažīš (n. p. *c*)⁷².

Primjeri ujednačene duljine u hrv. i kračine u češ., slč. i polj. u infinitivu n. p. *c*

općeslavenski	hrvatski ⁷³	češki	slovački	poljski
*gašiti	gásiti	hasiti	hasit'	(gasić)
*xolditi	hláđiti	chladiti	chladit'	chłodzić
*kypěti	kípjeti	kypěti	kypiet'	(kipieć)
*mladiti	mláđiti	mladiti	mladit'	młodzić
*zolfiti	zláđiti	zlatiti	zlatit'	złocić

U hrv. i većina glagola n. p. *c* ujednačuje duljinu: (-je-vrsta) šútjeti prema šúti (imperativ), tǎpjeti prema tǎpi, kípjeti prema kípī; (ostatci i-vrste n. p. *c*) slijéditi⁷⁴ prema slijédi i prema imenici slijěd, trúbiti prema trúbi i im. trúba. U ujednaci je bilo više čimbenika — utjecaj glagolâ n. p. *b* na one n. p. *c* (lakša ujednaka dužine u inf. u n. p. *b* zbog ~ u prezentu), utjecaj naglaska osnovnih imenica (slijěd — slijéditi) i sl.

U češ., slč. i polj. trosložni glagoli n. p. *c* imaju kratku osnovu u infinitivu (prema duljini u n. p. *b* uvedenoj iz prezenta). Nema razloga za duljina jer je i u

⁶⁹ U Pos. neujednačeno (n. p. *c*): gradim, grišim, sadim, svetim, zlatim (uz mlade gradim, grišim itd.), ali samo (n. p. *b*): vrātim, mlātim, klātim, vlāčim. Kajk. – prigorski: dilim, gasim, gradim, sadim, zlatim; Trebarjevo: deli, kadī, plati, precedi, premeni, suši. Čak. – Rab: falin i Mažuranić (Slovnica Hrvatska): <kūpim> (=kúpim). Ivšić 1971:[121]. Promjena se n. p. događa i u nekih glagola kratka korijena: štok. ròđi (može biti uz neprjelazno ròdi) i Pos. rodī.

⁷⁰ Hrv. ima u svim tim primjerima ujednačenu duljinu: tǎpjeti, šúmjeti; blúđiti, brániti, búđiti, cijéniti, kúpiti, lijépiti, súđiti, hváliti; dí sati, kázati, kúpati, lízati; bívati, mijéšati, pí tati.

⁷¹ Vidi još primjera u Stankiewicz 1993:315–6.

⁷² Stankiewicz 1993:318.

⁷³ U štok., kako je već rečeno, u i-vrsti glagola duga korijena n. p. *c* ⇒ n. p. *b*.

⁷⁴ To je jedan od glagola i-vrste koji je ostao u n. p. *c* (gdjgdje se i on ujednačio, pogotovu kada je prjelazan), tako i trúbiti, trúbi. N. p. (odn. ujednaka C = B) može gdjgdje ovisjeti i o prjelaznosti/neprjelaznosti npr. túžī kòga ≠ túžī se, slādī štò ≠ sládī se, Ivšić 1971:[122].

prezentu očekivana kračina (v. naprijed): češ. chladiti — chladíš, slč. chladit' — chladíš i polj. chłodzić — chłodzisz. Jednako u kajk. (Bednja) (v. dalje). U češ. se n. p. *c* izjednačuje s n. p. *a* (raniti — raníš, nuditi — nudiš, mysliti — myslíš ~ hrv. ràniti, nùditi, m̀sliti)⁷⁵.

Primjeri kračine u hrv. (u n. p. *c*) i slovj.

osl.	hrv.	slovj.
*běžati	bjèžati	bj'ežec
*činiti	činiti	č'iinic
*gubiti	gùbiti	g'ubjic
*učiti	ùčiti	v'učic
*sěděti	sjèdjeti	s'ežec

U hrv. je nekoliko glagola n. p. *c* ipak izbjeglo ujednaku duljine u osnovi infinitiva (i-glagoli time i prijelaz u n. p. *b*) odn. imaju kračinu u infinitivu i prezentu gdje drugi imaju ujednačenu duljinu:

ùčiti, gùbiti, činiti, pùstiti⁷⁶, bjèžati, sjèdjeti⁷⁷, trčati, držati, bjèsniti/bjèsnjeti itd. Također dij. u glagolâ na *-je/-Ča-*: Prap. vrtit⁷⁸, mučat⁷⁹, p̀rdit, sm̀rdit, sv̀rbit⁸⁰, dij. vrištati⁸¹, Pos. pišcat; Šaptinovac: piščat⁸², žurèt se⁸³ itd. i u Pos. u glagolâ na *-i-*: diljit, grišit, sàdit (Ivšić 1971:[126]).

Svi ti glagoli imaju sadanje vrijeme na *-ī-* (trčim, bjèsnim itd.) gdje se također očekuje pokrata što pogoduje očuvanju kračine i u infinitivu. U primjeru kao trčati, držati i vrtit (dij.) pogoduje i mogućnost postojanja i kratkoga (npr. grmjeti ~ gròm) i dugoga /r/ (npr. trpjeti, trpim). Neki su kajk. govori zadržali kračinu u infinitivu; po tom se razlikuju govori s nagl. tipa pisàti i pīsàti (Ivšić 1971:[675], Lončarić

⁷⁵ Gluž., kao i ostali zapslav. jezici, ima kračinu u inf. n. p. *c* (złocić), ali, različito od češ., n. p. *b* = n. p. *a*, jer gluž. u n. p. *a* ima duljinu (a češ. ne): gluž. płóšic (n. p. *a*) = kłócić (B) (≠ złocić (n. p. *c*)) ≠ češ. plašiti (n. p. *a*) = zlatiti (n. p. *c*) (≠ klátiti (B)).

⁷⁶ Izvorna je n. p. *c* očuvana u Prap. pùstit, pùstiš. Mlađa je n. p. *b* (u Vuka i u ARj pùstiti, pùstim); još je mlađa ujednačena duljina: Dubr. pùštiti, pùštīm; della Bella <pùstiti>; Stulli <pùstiti> (sve ARj); Vrg. puštiti, pùštīš (ujedn. samo u prez.). Prema mlađem prezentu n. p. *b* pùstim može se taj nagl. prenijeti i u infinitiv pa dobivamo kao u Sarajevu n. p. *a* pùstiti (ARj), ali i pùšćiti.

⁷⁷ Različito od sijèdjeti s ujednačenom duljinom!

⁷⁸ Pos. vrtim, Ivšić 1971:[419].

⁷⁹ HG 1997: 237.

⁸⁰ Ali i imp. u Prap. vrti, muči, p̀rdi, sm̀rdi, sv̀rbi (ujednačena kračina). Ujednačena duljina: vrtjeti, mučati, p̀rdjeti, sm̀rdjeti, sv̀rbjeti (ARj).

⁸¹ Šaptinovac: vriščat (Ivšić 1971:[168]), ali Prap. vrištati, vrištīm.

⁸² Ivšić 1971:[419],[168].

⁸³ Ivšić 1971:[168].

1996:57⁸⁴): kajk. diliti, graditi, saditi (Ivšić 1971: [126]). U Bednji je duljina iz prezenta u inf. uvedena samo u n. p. *b* (kao u Zslav.): brūōniti (n. p. *b*) ≠ plofiti (n. p. *c*) (prema brūnim ≠ plofīm), Jedvaj 1956:315–6.

Glagoli s prez. na -ā- < *-aje- imaju uvijek kratak samoglas osnove ako je riječ o tipu sa zaosnovnim naglaskom kao glas'ati — glas'am (za razliku od slučaja kada je nagl. na osnovi u n. p. *b* kao bīv'ati — b'īvām): blīstati, -ām; cvjētati, -ām; tako i bàcati, jàčati, glàsati, grànati itd.⁸⁵

Primjeri ujednačene duljine u suvremenom štok. i očuvane kračine u mol.

općeslavenski	hrvatski (suvremeni)	moliski
*běliti	bijéliti	bīlīt, bīlim
*buditi	búđiti	bùđīt, bűđim
*dáviti	dáviti	dàvīt, dāvīm
*děliti	dijéliti	dīlīt, dīlim
*obvolčiti se	obláčiti se	blàčīt se, blāči se

Od svih štok. i čak. govora samo moliskohrvatski sustavno (a ne samo u pojedinačnim slučajevima u n. p. *c*) i u n. p. *b* i u n. p. *c* čuva kratak samoglas u osnovi infinitiva. Svi su ostali štok. i čak. govori unijeli duljinu iz ostalih oblika u sve glagole n. p. *b* i u većinu ili dio glagola n. p. *c* (ovisno o govoru). Mol. nam potvrđuje da ta, poslije gotovo potpuno provedena ujednaka, još nije bila počela u XV./XVI. st. u našim govorima, dajbudi u području »južno od Cetine, u podbiokovsko-netrvanskom području u zaleđu makarskoga primorja«⁸⁶ odakle su predci moliskih Hrvata⁸⁷. U mol. u dvostrukom naglasku prije ˘ ne može doći duljina (´) nego samo kračina (˘). Iza ´ više nema ˘ na idućem slogu⁸⁸ (čičāk — čička). U dvosložnoj se riječi s krajnjim zatvorenim slogom čuva *Doppelakzent*, a u dvosložnim riječima s krajnjim otvorenim slogom nema dvostrukoga nagl., ali ima kanovačkoga duljenja (ako duljine već nije bilo) na prvom slogu (četrtāk — četrtka, pětāk — pětka, bùčēm se — bùč se itd.). U prvim je primjerima osnovni samoglas pokraćen eda

⁸⁴ G. Stubica, Hrašćina: mlat'iti (Lončarić 1996:64).

⁸⁵ Većina je tih glagola mlađega postanja (glàsati, grànati se). U starijim je glagolima naglasak povučen u prezentu samo na dug slog (stūpām), a kod kratkoga sloga nije bilo pomicanja (kòpām).

⁸⁶ Piccolo–Sammartino 2000:xxi.

⁸⁷ I u mol. se javljaju ujednačeni oblici, ali rijetko – pa tako uz izvorno čūvāt – čūvam imamo i mlađe oblike čūvāt (prema čūvam) i čūvam (prema čūvāt) – tu je zapravo posrijedi drugi sustav, jer u mol. inače nema slijeda ´ ˘. To je mlađa i prilično rijetka moliska ujednaka.

⁸⁸ Ako unosimo duljinu iz N. dáska (kanovačko duljenje), umjesto dàske ne dobivamo *dàske nego dáske.

bi se održao dvostruki naglasak. Kračina je u infinitivu kao u *bùditi* pridonijela tomu da se od *pětāk ujednačivanjem dobije *pětāk*, a ne *pětāk.

Trosložice s dugim predmetkom tipa *zabáva

Primjeri ujednačene duljine u trosložicama ž. r. s predmetkom

općeslavenski	hrvatski	češki	slovački	slovjinski
* <i>napráva</i>	<i>náprava</i>	<i>náprava</i>	<i>náprava</i>	<i>nāpr'ava</i>
* <i>prisěga</i>	<i>prísega</i>	<i>přísaha</i>	<i>prísaha</i>	<i>přis'iga</i>
* <i>zabáva</i>	<i>zábava</i>	<i>zábava</i>	<i>zábava</i>	<i>zāb'ava</i>

U trosložicama se kao **zabáva*⁸⁹ u hrv. (uglavnom), češ., slč. i slov. unosi duljina u predmetak⁹⁰ iz ostalih oblika (npr. hrv. *zálog*, češ. *záloh* : hrv. *zàloga*, češ. *zaloha ⇒ hrv. *zàloga*, češ. *zàloha*)⁹¹. Hrv. *návata*, *násлага*, *prílíka*, *prijévara* itd.; slov. *'nārada*, *'nāmovā*, *'přīroda*, *'přīsluga* (s mlađim mjestom nagl.); *nāv'uka*, *přēs'ada*, *zāpl'ata*, *'nār'ada* (sa starijim nagl.)⁹²; češ. i slč. *nástraha*, *náhrada*, *náhoda*, *nádoba*, *záplava*, *záhuba*, češ. *přīhoda*, *přīloha*, *útecha*⁹³, slč. *přihoda*, *přiloha*, *útecha* itd.; polj. *wątroba*⁹⁴. Duljina je unesena i u tvorbama kao hrv.: *náručje*, *súzvučje*, *Rástušje*; *příredba*, *rázudba*⁹⁵ itd.

U hrv. se od oblika *zábava* mogu, različito u govorima, dobiti još tri oblika. Unosom duljine: *zábava* ⇒ *zábava*. Zatim mlađim pomakom oviska⁹⁶ *záb'ava* ⇒ *z'ábava*. Istim se pomakom, u oblicima s neunesenom duljinom, dobiva *zāb'ava* ⇒ *z'ābava* (npr. Prap.⁹⁷)⁹⁸. U hercegovačkoj su Crnoj Gori potvrđene sve četiri mogućnosti odjednom u istom govoru: *zábava/zābava/zábava/zābava*.

⁸⁹ Takove tvorenice imaju vezan nagl. na prvom slogu osnove (Leskien 1914: 189-194; László 1996: 439-440). Rus. *пеперопѡда* ukazuje na akut. Sln. ima novi cirkumfleks: *navāda*, *prevāra*, *razlíka*, *zabāva* itd.

⁹⁰ Predmetci koji su u nekim položajima dugi: *nā-*, *nād-*, *rāz-*, *přē-*, *přī-*, *sū-*, *ū-* < **ū-* (ne od **vъ-*), *zā-* : hrv. *zá me*, *záklon*, ali *zàmetnuti*.

⁹¹ Kajk. *otāva*, *oprāva* (= sln.), ali se, ako je predmetak inače dug, unosi duljina pa se pomiče nagl.: *zabāva* ⇒ *zābāva* > *zābava*. Odatle u kajk. odnos *otāva* – *zābava*.

⁹² Stankiewicz 1993: 298.

⁹³ Hrv. *ūtjeha* < *ūtjeha bez unesene duljine.

⁹⁴ Ujednačeno češ., slč. *útroba* prema hrv. *útroba* (Lika), *utrōba* (Vrg.) bez ujednačene duljine (s mlađim nagl. *útroba*).

⁹⁵ U četverosložnima i duljima nije: *nàbreklina*, *nàdlaktica*, *zàdužbina*. U tvorbi se može ujednačiti duljina: *rázboj* : *rázbojnik* : *rázbojništvo* i sl.

⁹⁶ Takovo se, mlađe mjesto naglaska, širi s istoka, iz srbijanskih govora, László 1996:439–440.

⁹⁷ Isto se događa i s kratkim slogovima: Prap. *pòtriba* (ali *zàstava*) prema mlađem *pòtreba*.

⁹⁸ Pos. *zāstava/zàstava*, *zābava/zābava*, *zāsluga/zāsluga* itd. Ivšić 1971:[361].

5. trosložice središnjega naglasaka ·V·¹V·²Ь/Ь· (puni slog, naglašen puni slog i poluglas) i trosložice dočetnoga naglasaka ·V·:V·¹Ь/Ь· (puni dug slog, puni slog, naglašen krajnji poluglas)

*jězýkь > hrv. jèzik, sln. jézìk, jezìka, češ., slč. jazyk, polj. język, slovj. 'jazik

*kǫkolь > hrv. kúkolj, sln. kókolj, češ. koukol, slč. kúkol', polj. kąkol, slovj. 'kǫkōl

*svědokь > hrv. svjèdok, svjedòka, (sln. svédok, svedóka), češ. svědek

Primjer s kračinom ispred naglašena sloga i poluglasa na kraju

osl.	hrv.	sln.	češ.	slč.	polj.	slovj.
*jězýkь	jèzik	jézìk	jazyk	jazyk	język	'jazik

Hrv. drág – dràgan, tûp – tûpan; bráda – bràdat, gláva – glàvat, zûb – zùbat; brānim – brānič; grād – grādić, zûb – zùbić, prût – prùtić itd. s dočetnima vezanoga nagl. -'an, -'at, -'ič, -'ić.

Primjeri s unesenom duljinom ispred naglašena sloga i poluglasa na kraju

osl.	hrv.	sln.	češ.	slč.
*narǫdь	národ	národ, narǫda	národ	národ
*sǫsědь	súsjed	sǫsed, sosěda	soused	(sused)
*zakǫnь	zákon	zákon, zakǫna	zákon	zákon

Primjeri s duljinom ispred punoga sloga i naglašena poluglasa na kraju

osl.	hrv.	sln.	češ.	slč.	polj.	slovj.
*kǫkolь	kúkolj	kókolj	koukol	kúkol'	kąkol	'kǫkōl
*moldežь	mládež	(mlâdež)	mládež		(młodzięz)	

Hrv. i: tréšeš, rásteš, krádeš, žíveš (od *trěsešь itd.) i sl. Duljina je u trěseš' poduprta onom u trěst'i, trěsl'a, ali krádeš' ≠ kr'asti, kr'ala (ali krād'i).

Primjeri s kračinom ispred punoga sloga i naglašena poluglasa na kraju koji su zadržali dočetni nagl.

općeslavenski	hrvatski	slovenski
*svědokь	svjèdok, -òka	(svédok, -óka)
*životь	žìvot, -òta	živòt, -óta
*šìrokь	šìrok, -òka	šìròk, -óka
*vysokь	vìsok, -òka	visòk, -óka

U riječi jez'ik, brad'at itd. nema duljine kao u mal'ina. U riječima je kao nār'od duljina unesena iz primjera kao nā_m'e⁹⁹, a riječi kao svjedok' imaju kračinu zbog

⁹⁹ U trosložicama nema duljine: nàbujak, nàdimak, nàglasak, zàglavak. Ujednaka je duljine u primjerima kao nàdimak ⇔ nàdimak sasvim mlada.

dočetnoga naglaska¹⁰⁰. U riječi je kŭk'olj (i glagolima kao krādeš') duljina očuvana (nema odakle biti unesenom) jer nagl. nije bio odmah iza nje nego na dočetnom poluglasu (*kŏkolŏ ≠ *jězŷkŏ¹⁰¹). Da bi duljina opstala (*kŏkolŏ ≠ *kŏkolá), nagl. se veže na drugom slogu (*kŏkòlŏ, *kŏkòla). Kŭk'olj' ≠ svjedok' (*kŏkolŏ = *svĕdokŏ) nije nasumično jer je sufiks -ok bilježito prednaglasano (n. p. b)¹⁰². Kao kŭkolj ide i mládež (češ. mládež ne može biti analogijom, polj. młodzięz nema duljine).

Ako se uzme da je u riječi jez'ik ujednačen nagl. G. jez'ika (=mal'ina) umjesto *jěz'ik, a u riječi kŭk'olj nagl. N. (kŭk'olja umjesto *kuk'olja ← *kukolj'a), nije uvjerljiva nasumična ujednaka duljine i to što se u riječi kŭk'olj nagl. veže (umjesto stare dočetnosti) eda bi duljina opstala, a u riječi se jez'ik duljina gubi, premda je u njoj nagl. već otprije vezan. Druga je mogućnost da je u jĕzik slog pokraćen prije staroga dugoga *'', a da je u kŭkolj i mládež očuvan pred kratkim *` (usp. Stang 1957: 42). To bi značilo da kŭkolj, mládež i riječi kao národ imaju očuvanu izvornu duljinu, jĕzik kraćinu s tim da su riječi kao náčin ujednačile duljinu prema riječima kao národ.

6. višesložice dočetnoga naglaska ·V·V·'ŷ/ŷ· (puni slog, puni dug slog, naglašen krajnji poluglas) i određeni pridjevi ·V·'ŷ/ŷjŷ· (puni slog, naglašen poluglas i poluglas)

*dŷlŷznĭkŷ > hrv. dužnik, sln. dolžnik, češ. dlužník, slč. dlžník, rus. должник, должникá

*mŏžŷskŷjŷ > hrv. mužskĭ, sln. moški/moški, češ. mužský, rus. мужской

Primjeri s kraćinom ispred ~ i ^ (nastala stezanjem)

općeslavenski	hrvatski	slovenski	češki	slovački
*dŷlŷznĭkŷ	dužnik	dolžnik	dlužník	dlžník
*junākŷ	junāk	junák	junák	junák
*mŏžŷskŷjŷ	mùškĭ	moški/moški	(mužský) ¹⁰³	(mužský)
*gordŷskŷjŷ	gràdskĭ	grajski/grájski	(hradský)	(hradský)
*vŷlčĭjŷ	vùčĭ	vólčĭ		(vlčí)

¹⁰⁰ U imenicâ nema tipa *svjĕdok, svjedòka. U glagolâ ima: Vrg. tŭčĕn, ali tučĕtĕ, žĭvĕn, ali žĭvemò (Jurišić 1966:89) i Dubr. trĕsem, trĕšemò.

¹⁰¹ Pokrata *jězŷkŷ > *jězŷkŷ prije *kŏkolŏ > *kŏkòlŏ.

¹⁰² Hrv. snubok, snubòka, sln. otròk, otròka (hrv. dij. òtrok, otròka), kajk. oblòk, rus. ходòк, едòк, брєзòк (Jurišić 1992b: 66). Isto i pridjevi: širok', visok', dubok' i im. živoť' (širok'a, visok'a, dubok'a, živoť'a) itd.

¹⁰³ Češ. i slč. mužský = muž nije dokaz (hrv. 'mùž ≠ mužkĭ).

Slog se krati ispred $\tilde{}$ i $\hat{}$ (nastala stezanjem). Opće je pravilo da se slog krati ispred dviju mora (dvaju slogova ili dugoga sloga)¹⁰⁴. Duljina se može i tu ujednačiti.

Pokrata se ispred $\tilde{}$ vidi u im. kao: mljèkār, zìdār, zùbār, glāvār itd. $\tilde{}$ se javlja u: G. i I. a-sklonidbe¹⁰⁵, u g. mn. (-ī i drugotno dugo -ū i -ā) i u sadanjem vremenu na -ī- s dočelnim nagl. (n. p. c). U novoštok. je u prvim dvama oblicima ujednačena duljina: glāvē — glāvōm, grānē — grānōm, trāvē — trāvōm itd. U prezentu je duljina ujednačena ako je ujednačena u infinitivu: ujednačeno trǫpjeti — trǫpīm, ali bjèžati — bjèžīm (Pos. bježīm). Neujednačena kračina u G. — Šipan: glavē¹⁰⁶, Senj: glavē, granē, rukē; rukōn, glavōn, petōn (prema N. glāvā itd., Vrg. ujednačeno glōāvē, rūkē; glōāvōn itd.), mol. grānē, glāvē, brāzgē, štok. (Bogomolje i Gdinje na Hvaru): rukē, rukōn, ali brādā/brāda, glāvā/glāva, Vrisnik (Hvar): glōvā, glove (M. Hraste). Gradišće: čak. rùkię < *rukē, rùkū < *rukū, krìč < *kričī (~ štok. dij. krìčī) »dužine ispred akcenta $\tilde{}$ ostaju, a ispred $\hat{}$ ili $\tilde{}$ obično nestaju«¹⁰⁷; Bandol (štok.): restū (: rēste)¹⁰⁸; Čajta: rùkiè/rùkiè (: vīnò)¹⁰⁹, Vincent: rùkiè (: vīno)¹¹⁰. Jesenje Donje (kajk.): z glavō (: glāvā)¹¹¹. U g. mn. rùkū, slūgū, ali ujednačeno: mrāvī, crvī, ljūdī itd. Ispred mlađega je -ā (Pos. -ā) u g. poopćena duljina u svim slogovima: ženā, vódā, kósā : žena, vòda, kòsa = glāvā, trāvā, zímā : glāva, tráva, zíma (čak. žen, vòd, kòs; glāv, trāv, zīm). Pokratu ispred $\hat{}$ osim u odimeničnih pridjeva kao svijetskī, glāvnī¹¹² (od imenica n. p. c: 'svijēt, 'glāvu) i u određenih pridjeva n. p. c dočelnoga nagl. (svèti, hlādni, sùhi, tuđī itd.).

U nekim govorima prednaglasna duljina $\tilde{}$ može doći samo ispred $\tilde{}$, dočim je ispred $\tilde{}$ i $\hat{}$ samo kračina, npr. Senj¹¹³, većina čak. i štok. govorâ u Gradišću, Molise (v. sprijeda), Bednja i Jesenje Donje (kajk.)¹¹⁴ itd.

Zanaglasne duljine

1. trosložice ·V·V·:ъ/ь· (puni naglašen slog, puni dug slog, poluglas)

¹⁰⁴ ·V·V· = ·V·:, *jūnākъ = *jūnākā = *životā = *mālina = 'plāninu. Slog se krati ispred dviju mora bez obzira na položaj naglaska. Iznimka je slučaj kao *ōlkъъ ≠ *mǫžъskъjъ.

¹⁰⁵ O postanku v. Ivšić 1971:[147–8].

¹⁰⁶ Ivšić 1971:[722].

¹⁰⁷ Ivšić 1971:[756].

¹⁰⁸ Ivšić 1971:[761,772]. U Bandolu i pišala, ali dūšā («dugi se slogovi sipred akcenta $\tilde{}$ i $\hat{}$ pokraćuju»).

¹⁰⁹ Ivšić 1971:[775].

¹¹⁰ Ivšić 1971:[795].

¹¹¹ Kovačec 1989:20.

¹¹² U srbijanskim se, istočnima, govorima ujednačuje duljina (tako i u Vuka): kǫvnī, mēsni, vrāžji, pētni itd. (László 1996:435).

¹¹³ Ivšić 1971:[705].

¹¹⁴ Kovačec 1989.

*měšěcь > hrv. mjěsēc, sln. mēsec, češ. měsíc, slč. mesiac, polj. mięsiąc, -a

n. p. a

Svi jezici imaju duljinu

osl.	hrv.	sln.	češ.	slč.	polj.
*měšěcь	mjěsēc	mēsec	měsíc	mesiac	miesiąc ¹¹⁵ , miesiąca
*pāōkь ¹¹⁶	pāūk	pājek/pāvok (dij.)	pavouk	pavúk	pająk, pająka
*pěņēzь ¹¹⁷	pjěņēz	pēnez	peníz	peniaz	pieniądz, pieniądza
*zājěcь	(zēc) ¹¹⁸	zājec	zajíc	zajac ¹¹⁹	zając, zająca ⁷³
*řězānь (gl.pr.t.)	rězān, -a	rēzan, -a	řezán, - a ¹²⁰		

Od zapslav. duljina samo u češkom

osl.	hrv.	sln.	češ.	slč.	polj.
*āstrěbь (-ь)	jāstrěb	jāstreb	jestřáb	jastrab	jastrząb, jastrzębia

Slovački ima duljinu, a češki i polj. ne

općeslavenski	češki	slovački	poljski
*pāōzь ¹²¹	pauz	pavúz	pawąz, pawęza (-u)

¹¹⁵ U polj. je -ąc uvijek u tom obliku.

¹¹⁶ Predmetak je *pā- uvijek naglašen. U Islav. je tā riječ u n. p. b (*pāōkь) – rus. паўк, паўка i ukr. паўк, паўка, bjr. паўк. Nije vjerojatno da je i u zapslav. posrijedi n. p. a ⇒ n. p. b.

¹¹⁷ Posudenica u mađ. pénz.

¹¹⁸ Usp. ime mjesta Zaječar.

¹¹⁹ U slč. nakon -j- ne može stajati dug samoglas (zato što se -j- smatra prvim dijelom dvoglasa -ia- koji se smatra dugim), slč. vojak : češ. voják i hrv. vòjāk.

¹²⁰ Češ. ima duljinu i u n. p. b (tesán), ali u n. p. c ne (jer se zanaglasna duljina krati u n. p. c, v. dalje).

¹²¹ U hrv. pàuzina (ARj, Orahovica).

Samo hrv. (i jednom posredno sln.) pokazuju duljinu

osl.	hrv.	sln.	češ.	slč.	polj.
*gǎvornъ	gǎvrān ¹²²	gǎvran	havran	havran	gawron
*ǫlbōdъ	lǎbūd ¹²³	(labód)	labut' ¹²⁴	labut'	łabędź
*pǎmētъ	pǎmēt	pámet ¹²⁵	pamět'	pamät'	pamięć
*pǎportъ	pǎprāt ¹²⁶	práprat	kaprad'	paprad' ¹²⁷	paproc

Duljina u hrv., nema novoga $\hat{}$ u sln., drugačiji dometak u Zslav.

osl.	hrv.	sln.	češ.	slč.	polj.
*ǎbolnъ	jǎblān ¹²⁸	jáblan	jabloň ¹²⁹	jabloň	jabłoń

n. p. c

Duljina samo u hrv., u zapslav. je nema

osl.	hrv.	sln.	češ.	slč.	polj.
*čeljādъ	čeljād		čeled'	čel'ad'	
*čeljūstъ	čeljūst	čeljūst	čelist	čel'ust'	czeluść
*dēsētъ	dēsēt	desēt	deset	desat'	dziesięć
*dēvētъ	dēvēt	devēt	devět	devät'	dziewięć
*gōlōbъ	gōlūb	golōb	holub	holub	gołąb, gołębia
*ōbvolkъ	ōblāk	oblāk	oblak	oblak	obłok
*ōbvolstъ	ōblāst	oblāst	oblast	oblast'	
*tētervъ	tētrijēb	tetrēv	tetrev	(tetrov)	cietrzew
*žëlōdъ	žëlūd	(žélod, -ōda/0)	žalud	žalud'	zołądź, żołądź

Hrv. uvijek pokazuje zanaglasnu duljinu u trosložicama (s konačnim poluglasom) i u n. p. a i u n. p. c. Sln. zbog utjecaja izvedenicâ ne pokazuje u n. p. a dosljedno novoga cirkumfleksa. U n. se p. c u zapslav. krati zadnji slog osnove – u jed-nosložnih je osnova to naglašeni slog (*vōlstъ > češ. vlast), a u dvosložnih

¹²² Osim sln., vezani nagl. pokazuju i hrv. gǎvrānica (i Gǎvrānica «ime kozi»), gǎvrānic (i prezime Gǎvrānic) (ARj).

¹²³ Hrv. je naglasak labūdica (ARj) drugotan, umjesto lǎbudica. Na akut upućuje češ. labut' s #la-.

¹²⁴ Hrv. i lǎbūt.

¹²⁵ Sln. u primjerima pámet i jáblan nema novoga cirkumfleksa prema izvedenicama kao pámeten, pámetovati, pámetiti, pámetnost itd.

¹²⁶ Na vezani nagl. upućuje i ime sela Prāpatnice (u ARj nije označen nagl.).

¹²⁷ Hrv. i pǎprād.

¹²⁸ Na vezani nagl. upućuju toponimi Jǎblanac, Jǎblanica, Jǎblanik, Jǎblanovac, prezime Jǎblanici i izvedenice jǎblanak, jǎblanovina, jǎblanski (sve ARj) i ~ hrv. jǎbuka, sln. jábolko.

¹²⁹ U zapslav. je dometak kratak (*ǎblonъ).

osnova zanaglasni slog (*ǫbvolstь > češ. *oblast*)¹³⁰. U n. je p. *a* u zapslav. duljina posvjedočena nedosljedno¹³¹.

2. **trosložice** ·V·V·V· (puni naglašen slog, puni dug slog, puni slog)
 *prĕdīvo > hrv. *prĕdīvo*, sln. *predīvo*, češ. *předivo*, slč. *pradivo*

osl.	hrv.	sln.	češ.	slč.
* <i>prĕdīvo</i>	<i>prĕdīvo</i>	<i>predīvo</i>	<i>předivo</i> ¹³²	<i>pradivo</i>
* <i>pečīvo</i>	<i>pečīvo</i>	<i>pečīvo</i> ¹³³	<i>pečivo</i>	<i>pečivo</i>
* <i>āstrĕba</i>	<i>jāstrĕba</i>	<i>jāstreba</i>	<i>jastřába</i>	<i>jastraba</i>

Zanaglasnu duljinu u drugom slogu trosložica od triju punih samoglasa (≠ višesložice – bez duljine) potvrđuju: hrv. *parovi imenica* s dugom i kratkom množinom kao *jāblāni – jāblanovi, jāstrĕbi – jāstrebovi, vītĕzi – vītĕzovi, pōjāsi – pōjasovi, kōrijĕni – kōrjenovi, gāvranī – gāvranovi*¹³⁴ itd. i *mjĕšťanin – mjĕšťāni*¹³⁵, *bīrđanin – bīrđāni, mōždāni* (plurale tantum) itd. gdje duljina ne može biti iz jednine.

3. **četverosložice i višesložice** ·V·V·V·V· (puni naglašen slog, puni slog, dva puna sloga ili poluglasa ili više njih)

*pāmĕtъnъ > hrv. *pāmetan*, sln. *pāmeten*

U četverosložicama (budi svih punih slogova, budi s poluglasima) nema zanaglasne dužine u drugom slogu¹³⁶. Osim *pāmetan : pāmĕt*¹³⁷ i *jāblāni : jāblanovi* i: *štok. pāūk – pāučina, kajk. pāvuk – pāvučina, češ. pavouk – pavučina*¹³⁸, *mjĕšĕc – mjĕšĕčina, mjĕšĕčnica*¹³⁹ i hrv. *pāuzina* prema slč. *pavúz*.

¹³⁰ Mlađa se duljina u im. n. p. *c* zbog dočetnoga zvučnoga suglasa javlja u češ. *jeřáb* i *ovád* < *jārĕbъ i *ǫvādъ – hrv. *jārĕb*, sln. *jerĕb*, polj. *jarząb, jarzęb(i)a* i hrv. *ǫbād*, sln. *obād*, rus. *óвод* i slč. *ovad* s kračinom. Na n. p. *c* riječi *jārĕb* upućuje sln., hrv. izvedenice kao *jarĕbica, jarĕbiti se (ARj)* i bug. pridjev *яребар* itd.

¹³¹ Samo su 3 primjera gdje svi imaju duljinu (*mĕšĕcъ i *zājĕcъ imaju isti dometak), po 1 s duljinom samo u češ. ili slč. (ali ispred zvučnoga krajnjega suglasa) i 4 primjera s kračinom svagdje.

¹³² Im. su na **-īvo* u češ. i slč. pokratile duljinu, jer su u n. p. *c*.

¹³³ Protuprimjeri su sln. *klādivo* i *mlĕzivo* bez novoga cirkumfleksa.

¹³⁴ AG 1991: 512.

¹³⁵ Slovj. n. 'mješćāne također ima duljinu.

¹³⁶ Duljine može biti u zadnjem slogu (prije poluglasa), ako je poduprta dužinom iz drugih položaja. Npr. *pōdupřt* i *izuzĕt* prema ž. r. *podupřta, izuzĕta* i prema *ǫpřt, ǫzĕt*.

¹³⁷ U riječi je *ǫblāčan* nagl. ujednačen prema *ǫblāk*.

¹³⁸ Polj. je *pajāczyna* ujednačeno prema *pajāk*.

¹³⁹ Prema *mjĕšĕčnica* i sličnim primjerima i *rātница* (prema *rātņik*).

U većini su govora morfemi, koji su kao naglašeni kratki zbog pokrate staroga akuta (žen'ama < *ženāma), kratki i kada su zanaglasni (vr'anama < *vōrnama). Isto i: žen'ica — st'arica, čin'iti — m'isliti, mol'ila — k'itila itd. U nekim se govorima poslije ` (< *") pretkazljivo javlja duljina na samoglasima koji mogu biti dugi: -a-, -e- (< *e), -i-, -u- i -e-. U »južnijim jekavskim predelima« kitiła : mōlila te ondje i u šumadijsko-vojvođanskim govorima oprjeka bābāma : žēnama (Brozović—Ivić 1988:19). Prčanj/Ozrinići (Rešetar): puškāma ≠ ženāma i dvīgnūt ≠ potēgnūt. Novi: učil, učilā, učilo i rōdil, rodilā, rōdilo (n. p. c)¹⁴⁰.

Položaji očuvanja i pokrate duljinā (sažetak)

Zadnji otvoreni slogovi

1. *zīmǫ > zīmū

Akut

1. *bōlto > blàto

Cirkumfleks

1. *dārǫ > dār
2. *mēso > mēso
3. *ōlkǫ > lākat
4. *mōldostǫ > mlādōst
5. *sŷnove > šinovi

Novi akut

1. *kōtǫ, *pōtǫnīkǫ, *dǫlǫzǫnīkǫ > kūt, pūtnīk, dužnīk
2. *vēžešǫ > vēžeš
3. *bēlǫjǫ > bēlī
4. *žēdja > žēda

Prednaglasne duljine

1. *trōba, *rōkǫ > trúba, rúka
2. *kǫlbāsǫ > kobása
3. *pōltǫnō > plátno
4. *malīna > mālina
5. *jēzǫkǫ > jēzik
*kōkolǫ > kúkolj
*svēdokǫ > svjēdok, svjedōka
6. *dǫlǫzǫnīkǫ > dùžnīk
*mōžǫskǫjǫ > mùškī

Zanaglasne duljine

1. *mēsēcǫ > mjesēc
2. *prēdīvo > prēdivo
3. *pāmētǫnǫ > pāmētan

¹⁴⁰ Na Hvaru: dēlot (umj. dēlāt) (Ivšić 1971:[147]). Isto i na Visu.

Općeslavenske naglašene duljine

Uzlazne

Stari se dugi akut (ˇ) u hrv. krati u kratki silazni (˘). U češ. ostaje dug u riječima do dva sloga. Hrv. vrána, češ. vrána.

Silazne

U hrv. dugi cirkumfleks (˘) ostaje dug u dvosložnim riječima (mêso), a u trosložnima se i višesložnima krati (gráda : gráдови). U zapslav. se krati (češ. maso).

Nove uzlazne

Novi akut (ˇ) ostaje svagdje dug, bez obzira na broj slogova (hrv. pŭtník, češ. poutník).

Općeslavenske prednaglasne duljine

Ispred jedne more

Duljina ostaje ispred jedne more (naglašene), hrv. trúba, češ. trouba.

Ispred dviju mora

Duljine se krate ispred dviju mora (ispred dvaju slogova ili dugoga naglašenoga sloga), hrv. trúbica, češ. trubice.

Općeslavenske zanaglasne duljine

Iza cirkumfleksa (n. p. e)

Ostaju u hrv., krata se u zapslav. Hrv. gòlŭb, češ. holub.

Iza staroga akuta (n. p. a)

Ostaju u hrv., nedosljedno i u zapslav. Hrv. mjèšec, češ. mĕšíc.

Literatura

- AG, 1991 = Stjepan Babić, Dalibor Brozović, Milan Moguš, Slavko Pavešić, Ivo Škarić, Stjepko Težak, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Globus.
- Богатырев, К. К. 1995. *Акцентуаця северолехитских говорів с исторической точки зрения*. München : Verlag Otto Sagner. (Slavistische Beiträge, Band 330)
- Brozović, Dalibor. 1963. O Stjepanu Ivšiću kao slavenskom i hrvatskosrpskom akcentologu. U knj. *Ivšićev zbornik*, Zagreb, 25–36.
- Brozović, Dalibor. 1972. Uz jedno vrijedno, ali i kontroverzno akcentološko djelo – razmišljanja o genezi, sustavu i normi. *Jezik*, 1971/72:4–5, 123–139 [kritika knjige: Josip Matešić, *Der Wortakzent in der serbokroatischen Schriftsprache*, Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag, 1970.]
- Brozović, Dalibor, Pavle Ivić. 1988. *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb : Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«.
- Budmani, Pietro [=Petar]. 1867. *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)*. Vienna.
- Carlton, Terence R. 1991. *Introduction to the phonological history of the Slavic languages*. Columbus : Slavica Publishers, Inc.
- Дыбо, Владимир А. 1981. *Славянская акцентология. Опыт реконструкции системы акцентных парадигм в праславянском*. Москва : Издательство «Наука».
- Дыбо, Владимир А., Г. И. Замятина, С. Л. Николаев. 1990. *Основы славянской акцентологии*. Москва : Издательство «Наука».

- FO 1981 = više autora, *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Sarajevo : Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Garde, Paul. 1993. *Naglasak*. Prevoditelj Dragutin Raguž. Zagreb : Školska knjiga.
- HG 1997 = Eugenija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika. *Hrvatska gramatika*. Drugo izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
- Ivšić, Stjepan. 1970. *Slavenska poredbena gramatika*. Priredili Josip Vrana i Radoslav Katičić. Zagreb : Školska knjiga.
- Ivšić, Stjepan. 1971. *Izabrana djela iz slavenske akcentuacije / Gesammelte Schriften zum slavischen Akzent*, mit einer Einleitung sowie Berichtigungen und Ergänzungen des Verfassers herausgegeben von Christian Alphonsus van der Berk. München : Wilhelm Fink Verlag. (Slavische Propyläen, Texte in Neu- und Nachdrucken, Band 96)
- Jedvaj, Josip. 1956. Bednjanski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik I*, 279–330.
- Junković, Zvonimir. 1972. Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta, dijakronijska rasprava. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 363.
- Jurišić, Blaž. 1966. *Rječnik govora otoka Vrgade, I dio*. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Jurišić, Blaž. 1973. *Rječnik govora otoka Vrgade, uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima, II dio, Rječnik*. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Kortlandt, Frederik H. H. 1975. *Slavic Accentuation, A Study in Relative Chronology*. Lisse : The Peter de Ridder Press.
- Kovačec, August. 1989. Četverotonski prozodijski sustav nekih kajkavskih govora. *Govor 1989:2*, 13–27.
- László, Bulcsú. 1996. Općitbena bilježnost pri odredbi srbštine i hrvatštine. U knj. *Jezik i komunikacija. Zbornik*, urednici Marin Andrijašević, Lovorka Zergollern-Miletić. Zagreb : Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. Str. 430–451.
- Lehfeldt, Werner. 1993. *Einführung in die morphologische Konzeption der Slavischen Akzentologie*. München : Verlag Otto Sagner.
- Leskien, August. 1914. *Grammatik der Serbokroatischen Sprache*. Heidelberg : Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb : Školska knjiga.
- Lukežić, Iva. 1998. Štokavsko narječje (Nacrta sveučilišnih predavanja). *Radovi Zavoda za slavensku filologiju (Zagreb) 32*, 117–135.
- Matasović, Ranko. 1997. Odrabi indoeuropskih laringala u slavenskim jezicima. *Croatica 45–46*.
- Matasović, Ranko. 2000. Germanske posuđenice u praslavenskome: pitanja lativne kronologije. *Filologija 34*, 129–137.
- Matasović PPGHJ = Matasović, Ranko, Georg Holzer, *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika* (rukopis).
- Matešić, Josip. 1970. *Der Wortakzent in der serbokroatischen Schriftsprache*. Heidelberg Carl Winter Universitätsverlag.
- Moguš, Milan. 1977. *Čakavsko narječje: Fonologija*. Zagreb : Školska knjiga.
- Popović, Ivan. 1960. *Geschichte der serbokroatischen Sprache*. Wiesbaden : Otto Harrassowitz.

- SIHJ 1996 = Božidar Finka (ur.), *Stjepan Ivšić i hrvatski jezik*. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanoga u Orahovici od 29. travnja do 1. svibnja 1994. godine o 110. obljetnici rođenja profesora Stjepana Ivšića (1884.–1994.). Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti; Orahovica : Matica hrvatska, Ogranak Orahovica.
- Stankiewicz, Edward. 1978. The Inflection of Serbo-Croatian Substantives and Their Genitive Plural Endings. *American Contributions to the Eighth International Congress of Slavists (Zagreb and Ljubljana, September 3–9, 1978), Volume 1, Linguistics and Poetics*, Edited by Henrik Birnbaum. Columbus (Ohio) : Slavica Publishers, Inc. P. 666–682.
- Stankiewicz, Edward. 1993. *The Accentual Patterns of the Slavic Languages*. Stanford : Stanford University Press.
- Vermee, Willem R. 1984. On clarifying some points of Slavonic accentology: the quantity of the thematic vowel in the present tense and related issues. *Folia linguistica historica* (Poznań) V:2, 313–395.
- Wayles Browne, E., James D. McCawley. 1965. Srpskohrvatski akcentat. Описак из Зборника за филологију и лингвистику (Нови Сад) VII(1965), 147–151.
- Zečević, Vesna. 1997–98. Kajkavci ikavci u Lijevom Sredičkom (fonološki aspekt). *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* (Zagreb) 23–24, 357–371.

Rječnici

- ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 1–97 [dijelovi I–XXIII], Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Gluhak, Alemko. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb : August Cesarec.
- Jungmann, Josef. 1835–39. *Slownjk česko-německý*, djl I–V, Praha.
- Krátky slovník slovénskeho jazyka*, Slovenská akadémia vied, Bratislava 1997.
- Agostina Piccoli, Agostina, Antonio Sammartino. 2000. *Dizionario dell'idioma croato-molisano di Montemitro / Rječnik moliškohrvatskoga govora Mundimitra*. [Redazione della parte fonematica e croata / Sastavljanje i priređivanje fonološkoga i hrvatskoga dijela: Snježana Marčec i Mira Menac-Mihalić]. Montemitro : Fondazione «Agostina Piccoli», Zagreb : Matica hrvatska.
- Plet. = *Pleteršnik*, Maks. 1894–95. *Slovensko-nemški slowar*, III, Ljubljana.
- Skok, Petar. 1971–74. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knjiga prva: A–J. Knjiga druga: K–poni¹. Knjiga treća: poni²–Ž. Knjiga četvrta: Kazala. Uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke. Surađivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Słownik języka polskiego*, tom I–VIII, Warszawa 1900–1919.

Pokrate

Jezici i narječja

alb. — albanski	lat. — latinski	slč. — slovački
bjr. — bjeloruski	latv. — latvijski	sln. — slovenski
bsl. — baltoslavenski	lit. — litavski	slovj. — slovjinski
bug. — bugarski	mađ. — mađarski	srp. — srpski
čak. — čakavski	osl. — općeslavenski	st. — staro-
češ. — češki	pan. — panonskoslavenski	stind. — staroindijski
fin. — finski	pol. — polapski	stprus. — staropruski
gluž. — gornjolужиčki	polj. — poljski	stsl. — staroslavenski
grč. — grčki	psl. — praslavenski	stvnj. — starovisokonjemački
hrv. — hrvatski	rsl. — ruskocrkvenoslav.	štok. — štokavski
ie. — indoeuropski	rus. — ruski	ukr. — ukrajinski
l — istočno-	S — sjeverno-	zap — zapadno-
kajk. — kajkavski	slav. — slavenski	

Pokrate hrvatskih govora¹⁴¹

mol. — moliski (moliskohrvatski — Mundimitar) (Piccoli—Sammartino 2000)
Dubr. — Dubrovnik
Pos. — Posavina
Prap. — Prâpatrice (Vrgorska krajina) ¹⁴²
Vrg. — Vrgāda (Jurišić 1973)

Ostale pokrate

> — dājē...	n. — nominativ množine	v. — vidi
⇒ — dājē analogijom	n. p. — naglasna paradigma	V — samoglas
~ — povezano je sa...	im. — imenica	V; — dug samoglas
≠ — različito od...	jd. — jednina	C — suglas
# — kraj/početak riječi	mn. — množina	R — zvonki suglas
N. — nominativ jednine	nagl. — naglasak	Č — mekonepčani

The development of the old length vowels in Croatian and other Slavic languages

Summary

The paper deals with the development of old length (quantity) in Slavic languages. Maintaining and shortening of the old length in all positions is being analysed in detail — when accented (under acute, circumflex or neoacute intonation) considering the number of syllables, before the accent and after the accent considering the number of syllables and accentual paradigm.

Ključne riječi: duljina, akcentuacija, slavenski jezici

Key words: length, accentuation, Slavic languages

¹⁴¹ Primjeri su iz govora, ako nije drugačije rečeno, najčešće navedeni prema Jurišić 1973.

¹⁴² Osobni podatci.